

●
●
● Monitoring
invoering vernieuwde
bedrijfseconomie

Tweede meting docenten en leerlingen 2019-2020

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling

slo

Monitoring invoering vernieuwde bedrijfseconomie

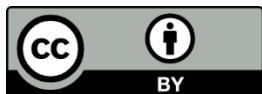
Tweede meting docenten en leerlingen 2019-2020

April 2020

slo

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

2020 SLO (nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling), Enschede

Mits de bron wordt vermeld, is het toegestaan zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren en/of verspreiden en om afgeleid materiaal te maken dat op deze uitgave is gebaseerd.

Auteurs: Marc den Elzen, Bart Penning de Vries

Informatie

SLO

Afdeling: tweede fase

Postbus 2041, 7500 CA Enschede

Telefoon (053) 4840 84

Internet: www.slo.nl

E-mail: info@slo.nl

AN: 3.7881.789

Inhoud

1.	Samenvattend overzicht	5
2.	Context, vraagstelling en opzet	7
2.1	Aanleiding en context	7
2.2	Vraagstelling en theoretisch kader	8
2.3	Onderzoeksopzet	10
2.4	Vragenlijst voor de startmeting	10
3.	Responsbeschrijvingen	13
4.	Resultaten docenten	17
4.1	Onderwijspraktijk	17
4.2	Onderwijsbaarheid, haalbaarheid en toetsbaarheid	26
5.	Resultaten leerlingen	32
	Referenties	38
	Bijlagen 39	
	Bijlage 1: Open vragen docenten, beschrijving invulling domein H	41
	Bijlage 2: Open vragen Docenten: Domeinen die de leerlingen moeilijk vinden	43
	Bijlage 3: Open vragen Docenten: Domeinen die de docent moeilijk vindt om met de leerlingen te behandelen	44
	Bijlage 4: Open vraag: Opmerkingen aan het einde van de vragenlijst	45
	Bijlage 5: Open vragen leerlingen: Wat vind je leuk aan BE?	49
	Bijlage 6: Open vragen leerlingen: Wat zou je veranderen aan BE?	57

1. Samenvattend overzicht

Sinds schooljaar 2018 werken scholen met het vernieuwde examenprogramma voor bedrijfseconomie, ondernemerschap en financiële zelfredzaamheid (hierna te noemen bedrijfseconomie, afgekort BE). In 2020 (havo) en 2021 (vwo) sluiten de centrale examens voor alle scholen aan bij het vernieuwde examenprogramma.

In dit rapport wordt in de breedte gekeken naar de ervaringen en meningen van docenten en leerlingen met betrekking tot dit nieuwe programma. Het programma beoogt meer in te spelen op financiële zelfredzaamheid, ondernemerschap en het meer kunnen relateren van bedrijfseconomische beslissingen aan de omgeving. Ten behoeve van de samenhang tussen de diverse inhoudelijke examendomeinen is een overkoepelend domein B (Van persoon tot rechtspersoon) toegevoegd, dat de persoonlijke en organisatorische invalshoeken verbindt en dat de rode lijn binnen het programma vormgeeft. Daarnaast beoogt het nieuwe programma een duidelijker onderscheid tussen het havo- en vwo-programma te maken. Ook moet het nieuwe programma meer ruimte tot profilering bieden, bijvoorbeeld door de toevoeging van domein H (Keuzeonderwerpen) en moet het beter aansluiten bij het algemeen vormend karakter van het voortgezet onderwijs. Door de bredere oriëntatie van het vak kent het ook meer aanzetten tot samenhang met andere vakken en is via de diverse domeinen beroepsoriëntatie mogelijk. Dit laatste kan gekoppeld worden aan de sector economie algemeen, maar ook aan brede beroepsoriëntatie als het gaat om keuzen voor loondienst en ondernemerschap.

In de eerste monitorronde stonden nadrukkelijk de voorbereiding op het nieuwe programma en de eerste indrukken van het programma centraal¹. In deze tweede monitorronde, die een halfjaar voor het eerste centraal examen havo is afgenomen, ligt meer nadruk op hoe het nieuwe programma wordt ervaren door zowel de docenten als de leerlingen. Na het centraal examen havo zal nog een derde monitorronde plaatsvinden.

Het huidige rapport geeft de resultaten van een vragenlijst die november 2019 is uitgezet onder docenten BE en leerlingen BE in havo 5 en vwo 5. 228 docenten en 742 leerlingen hebben gereageerd en de reacties van 188 docenten en 674 leerlingen konden worden meegenomen in de analyse.

In de monitoring gaan we in op de volgende aspecten van het programma:

Met betrekking tot de uitvoering in de lespraktijk:

Vorbereiding en uitvoering
Beschikbare lestijd
Ervaren tijdsdruk
Lesmethode
Lesmateriaal
Toetsing
Aandacht voor vaardigheden
Samenhang
Lesactiviteiten

¹ Zie www.slo.nl/curriculumevaluatie

En met betrekking tot de meningen van docenten wat betreft uitvoerbaarheid en haalbaarheid.

Beleving van het nieuwe examenprogramma

Leerdoelen

Inhoud nieuwe examenprogramma

Relevantie, inhoud en samenhang

Helderheid

Waardering onderdelen Domeinen B tot en met G

Voor de leerlingen gaan wij in op hoe zij de lespraktijk ervaren en komen de volgende aspecten aan bod:

Algemene indruk

Cijfer voor BE

Lesactiviteiten en docentrol

Lesinhoud

Toetsing

Aansluiting bij leerling

Relevantie

Vaardigheden gebruikt bij BE

Waardering domein B

De open vragen van de docenten en leerlingen zijn als bijlagen toegevoegd.

Bijlage 1: Open vragen docenten, beschrijving invulling domein H.

Bijlage 2. Open vragen Docenten: Domeinen die de leerlingen moeilijk vinden

Bijlage 3. Open vragen Docenten: Domeinen die de docent moeilijk vindt om met de leerlingen te behandelen

Bijlage 4. Open vraag: Opmerkingen aan het einde van de vragenlijst

Bijlage 5: Open vragen leerlingen: Wat vind je leuk aan BE?

Bijlage 6: Open vragen leerlingen: Wat zou je veranderen aan BE?

2. Context, vraagstelling en opzet

2.1 Aanleiding en context

Het examenprogramma management en organisatie (M&O) was toe aan herziening. Een aantal maatschappelijke ontwikkelingen leek niet in het examenprogramma geborgd, terwijl dat wel als noodzakelijk werd gezien (zie het rapport van de vakvernieuwingscommissie M&O (Commissie Boot, oktober 2014)). Het ging daarbij om het toenemend belang van financiële zelfredzaamheid, een grotere nadruk op ondernemerschap, en het idee dat toekomstige werknemers vaker van baan zullen wisselen. Ook was er de wens dat belangrijke algemeen vormende elementen zouden voorkomen in het vak bedrijfseconomie. Daarnaast moest een nieuw programma meer samenhang tussen de verschillende onderdelen kunnen aanbrenge(n). Daarom is een nieuw domein B *Van persoon naar rechtspersoon* opgenomen dat deze samenhang moet beschrijven en zichtbaar maken. Bepaalde juridische en bedrijfseconomische principes die worden toegepast in de privésfeer zijn ook van toepassing op zelfstandig ondernemerschap en de bedrijfsvoering bij bedrijven. Door de toevoeging van domein B is een concentrische opbouw van de stof op een meer vanzelfsprekende wijze in het programma ingebouwd.

De nieuwe examenprogramma's zijn in schooljaar 2018-2019 ingevoerd in klas 4 van havo en vwo. Om de invoering goed te volgen is in opdracht van het ministerie van OCW gestart met een meerjarig monitoringprogramma. Deze evaluatie heeft zowel een formatief als een summatief karakter. Tijdens het proces van invoering leveren evaluatieresultaten een bijdrage aan het bijstellen en verbeteren van invoeringsactiviteiten. Daarnaast geeft de evaluatie antwoord op de vraag in hoeverre scholen en docenten er in slagen vorm te geven aan de beoogde vernieuwing.

De invoering van de nieuwe examenprogramma's voor havo en vwo en de daarbij behorende syllabi zijn belangrijke dragers van de beoogde vernieuwing in het bedrijfseconomieonderwijs. Scholen zijn, als bedrijfseconomie op school in de bovenbouw havo/ vwo wordt gegeven, verplicht om deze examenprogramma's en syllabi in te voeren. Er zijn in Nederland ook scholen waar op de afdeling havo of/ en vwo het vak niet wordt gegeven. Bedrijfseconomie is een keuzevak: scholen kunnen het vak voor leerlingen in de vier profielen aanbieden, maar kunnen dit ook om bijvoorbeeld roostertechnische redenen tot enkele profielen beperken.

De grote programmatische veranderingen die het nieuwe vak bedrijfseconomie met zich meebrengt zijn:

- het individu, de leerling, staat meer centraal; zo speelt het nieuwe programma in op de zelfredzaamheid, ondernemerschap en meer in het algemeen op de belevingswereld van de leerling;
- een meer geïntegreerde programmastructuur waardoor het vak vergeleken met het examenprogramma M&O een grotere samenhang krijgt; Als bindmiddel is aan het nieuwe examenprogramma een overkoepelend domein toegevoegd. Dit domein B, *Van persoon naar rechtspersoon geheten*, legt via een aantal subdomeinen de verbinding tussen de persoonlijke en de organisatorische invalshoeken van het vak bedrijfseconomie.

Voor het programma gelden de volgende leerdoelen:

- De leerling ontwikkelt een begrip over het functioneren van organisaties in een samenleving waarin de meeste goederen en diensten in georganiseerd verband worden voortgebracht.
- De leerling verwerft essentiële vaardigheden op belangrijke bedrijfseconomische en organisatorische vakgebieden.
- De leerling verkrijgt en vergroot zijn persoonlijke financieel bewustzijn, waaronder financieel inzicht en financiële vaardigheden, opdat hij in staat is verantwoord te handelen voor zichzelf en voor organisaties waarin hij in welke rol dan ook actief is.
- De leerling is voorbereid op een voortgezette studie, respectievelijk het werkzame leven, of dit nu is als zelfstandige, als ondernemer of als werknemer.
- De leerling heeft een eerste loopbaanoriëntatie ontwikkeld en zicht op een verdere persoonlijke ontwikkeling.

Verder zou het nieuwe programma het volgende in zich moeten hebben:

- een duidelijker onderscheid tussen havo- en vwo-programma;
- ruimte tot profilering via bijvoorbeeld domein H (*Keuzeonderwerpen*).

2.2 Vraagstelling en theoretisch kader

Curriculumtypologie

De theoretische achtergrond bij de evaluatie van de invoering van de nieuwe examenprogramma's bedrijfseconomie wordt gevormd door de typologie van curriculaire verschijningsvormen (Van den Akker, 2003; zie Tabel 1). Dit onderscheid in verschijningsvormen onderstreept de gelaagdheid van het curriculum. Tussen de verschillende verschijningsvormen komen vaak aanzienlijke discrepanties voor. Dat is niet per se problematisch, maar dikwijls is het wenselijk om optredende verschillen ertussen te verkleinen.

Tabel 1. *Curriculaire verschijningsvormen (Van den Akker, 2003).*

beoogd curriculum	imaginair	opvattingen, wensen en idealen (basisvisie)
	geschreven	documenten en materialen (examenprogramma's, syllabi, handreikingen, lesmateriaal)
geïmplementeerd curriculum	geïnterpreteerd	oordelen en interpretaties van docenten, examenmakers en uitgevers
	uitgevoerd	feitelijke onderwijsleerproces
gerealiseerd curriculum	Ervaren	ervaringen van leerlingen
	Geleerd	leerresultaten bij leerlingen

Onderzoeksvragen

De evaluatie richt zich op de volgende hoofdvraag:

In hoeverre wordt de beoogde vernieuwing in het nieuwe vak bedrijfseconomie geïmplementeerd in de onderwijspraktijk?

Deze hoofdvraag valt uiteen in de volgende twee deelvragen gekoppeld aan het geïmplementeerde en gerealiseerde curriculum:

- Wat vinden docenten van het beoogde vernieuwde examenprogramma bedrijfseconomie? [geïnterpreteerd]
- Hoe vertalen docenten het beoogde vernieuwde examenprogramma bedrijfseconomie concreet naar de onderwijspraktijk? [uitgevoerd]
- Hoe ervaren leerlingen het nieuwe examenprogramma bedrijfseconomie? [ervaren]

De beoogde vernieuwing omvat het vernieuwde programma, zoals beschreven in verschillende documenten weergegeven in Tabel 2. Alleen de vastgestelde vernieuwde examenprogramma's en ontwikkelde syllabi zijn verplicht, alle overige documenten dienen ter inspiratie. Samen vormen deze documenten het geschreven beoogd curriculum.

Tabel 2. Documenten die het vernieuwde programma bedrijfseconomie beschrijven

niveau	status: verplicht	status: niet verplicht, ter inspiratie
macroniveau	<ul style="list-style-type: none">• vastgestelde examenprogramma's• definitieve syllabi voor het centraal examen	<ul style="list-style-type: none">• definitieve handreikingen voor het schoolexamen met daarin eindtermen SE voorbeeldmatig gespecificeerd
microniveau		<ul style="list-style-type: none">• voorbeeldmatig lesmateriaal zoals opgenomen in digitale handreiking, inclusief ander type toetsen als schriftelijke.

De invoering van nieuwe examenprogramma's en bijbehorende syllabi en de aandacht die scholen en docenten besteden aan de relevante thema's voor de vernieuwing van het vak bedrijfseconomie (zie paragraaf 2.1) zijn van invloed op de verschillende elementen van het leerplan, die ook weer met elkaar samenhangen. De kern van een leerplan betreft doorgaans de doelen en inhouden van het leren. Veranderingen in die kern veronderstellen meestal ook wijzigingen in veel andere aspecten van het (plannen van) leren. Hoe de verschillende leerplankundige aspecten met elkaar samenhangen wordt verbeeld in het curriculaire spinnenweb (zie Figuur 1). Voor een kwalitatief goed curriculum zijn deze aspecten van belang en moeten zij met elkaar in balans zijn. De keuze voor het spinnenweb als metafoer benadrukt dat alles met elkaar samenhangt en de kwetsbaarheid van het geheel. Het monitoronderzoek is gebaseerd op dit model en heeft als doel een indicatie te krijgen over hoe deze aspecten in de praktijk geïmplementeerd en ervaren worden.

Figuur 1. Curriculair spinnenweb (Van den Akker, 2003)

2.3 Onderzoeksopzet

De onderzoeksgroep bestaat uit docenten en leerlingen havo en vwo. Tabel 3 geeft per deelvraag weer welke onderzoeksactiviteiten zijn uitgevoerd bij welke onderzoeksgroep.

Tabel 3. *Onderzoeksactiviteiten per deelvraag*

deelvraag	onderzoeksactiviteiten
1. Wat vinden docenten van het beoogde vernieuwde examenprogramma bedrijfseconomie?	<ul style="list-style-type: none"> vragenlijstonderzoek onder docenten
2. Hoe vertalen docenten het beoogde vernieuwde examenprogramma bedrijfseconomie concreet naar de onderwijspraktijk?	
3. Hoe ervaren leerlingen het nieuwe examenprogramma bedrijfseconomie?	<ul style="list-style-type: none"> vragenlijstonderzoek onder leerlingen

De eerste evaluatie onder alleen docenten is gedaan halverwege het eerste invoeringsjaar (2018-2019). Deze tweede evaluatie is gebaseerd op vragenlijsten uitgezet in november 2019.

2.4 Vragenlijst voor de startmeting

De vragenlijst voor de startmeting is gebaseerd op het theoretisch model van Van den Akker (zie paragraaf 2.2.) en op onderzoeksinstrumenten die SLO ontwikkeld en gebruikt heeft bij eerdere curriculumevaluaties (zie bijvoorbeeld de monitorrapportages van het bètaonderwijs (2012–2017)².

De onderzoeksvariabelen betreffen deels algemene zaken die bij curriculumevaluatie van belang zijn, zoals bijvoorbeeld de beschikbare lestijd, maar zijn inhoudelijk toegesneden op de aanwezige thema's in de vakvernieuwing.

² Zie: <https://slo.nl/curriculumevaluatie>

Versies van de vragenlijsten zijn voor feedback voorgelegd aan de Vecon en een aantal docenten bedrijfseconomie. De huidige vragenlijsten sluiten zoveel mogelijk aan bij de startmeting ten behoeve van vergelijkbaarheid: die eerdere vragenlijsten zijn ook besproken met verschillende vakexperts (zie daarvoor het monitorrapport van de startmeting 2018-19³).

De vragenlijsten voor de huidige meting (leerjaar 5) bevat drie delen: vragen over de onderwijspraktijk ('wat doen de docenten/leerlingen?'), en onderwijsbaarheid, toetsbaarheid en haalbaarheid ('wat vinden de docenten/leerlingen?') en achtergrondkenmerken. Zie Tabel 4 voor een overzicht van hoofd- en subthema's in de docent- en leerlingvragenlijst.

Tabel 4. *Hoofd- en subthema's docentvragenlijst*

de onderwijspraktijk	onderwijsbaarheid, toetsbaarheid en haalbaarheid
<ul style="list-style-type: none"> • Samenhang • domein B • domein H • aansluiting bij de leerling • aandacht en ruimte voor (vakspecifieke) vaardigheden • lesmateriaal • toetsing • behoefte aan nascholingsmogelijkheden • ruimte voor opmerkingen 	<ul style="list-style-type: none"> • impact • uitvoerbaarheid • tijd voor de invoering • helderheid • inhoudelijke vernieuwingen • samenhang • relevantie voor de leerling • loopbaanoriëntatie • ruimte voor opmerkingen

De werving voor deelname aan de docentvragenlijst is gestart in oktober 2019 en bestond uit:

- een open uitnodiging op www.slo.nl en LinkedIn door de projectleider van SLO;
- een uitnodiging in de nieuwsbrief tweede fase van SLO;
- een uitnodiging via de nieuwsbrief van de Vecon en een vermelding op de site van de Vecon;
- een artikel in het *Tijdschrift voor het economisch onderwijs* (Vecon) dat aandacht vroeg voor de digitale vragenlijst;
- een vermelding en doorverwijzing in de nieuwsbrief van een van de twee grote methodemakers voor bedrijfseconomie (Stoffels);
- een mailing aan docenten bedrijfseconomie door EDG Media.

De vragenlijsten zijn anoniem verwerkt. Voor de analyse is gebruik gemaakt van R⁴. De resultaten zijn gepresenteerd in grafieken en op hoofdlijnen beschreven.

De vragenlijst bevat verschillende vraagtypen. De frequenties worden gegeven en in het geval van open vragen worden de antwoorden gerubriceerd weergegeven. De vragenlijst bevat ook meerdere vragen met stellingen. Deze worden beantwoord op een gelabelde 5-punts Likertschaal, van *helemaal eens*, *enigszins eens*, *neutraal*, *enigszins oneens*, *helemaal oneens*. De resultaten hiervan worden weergegeven als frequenties voor elk van de categorieën. Ten behoeve van duiding zullen in de tekst de categorieën *enigszins (on)eens* en *helemaal (on)eens* soms samengenomen worden om de tendens aan te geven, maar in de figuren blijft dat onderscheid zichtbaar.

³ Monitorrapport startmeting 2018-19: <https://slo.nl/publicaties/@13139/monitoring-invoering-2/>

⁴ R Core Team (2018). R: A language and environment for statistical computing. R Foundation for Statistical Computing, Vienna, Austria. URL.

3. Responsbeschrijvingen

In dit hoofdstuk wordt de achtergrondinformatie gegeven van de docenten die meededen aan dit onderzoek.

Voor het vragenlijstonderzoek is veel aandacht besteed aan het werven van respondenten (zie paragraaf 2.4 voor de gebruikte kanalen) om een zo groot en divers mogelijke responsgroep te krijgen. Volgens de meest recente onderwijsdata van Duo⁵ waren er 1050 docenten in het vo voor het vak management & organisatie in 2017. De responsgroep in deze vragenlijst bestaat uit 188 docenten, dat is 18%. Dit betekent dat de we met een foutenmarge rekening moeten houden van 6% (bij een betrouwbaarheid van 95%) : dus als we vinden dat in onze vragenlijst 50% van de docenten het ermee eens is, zal, met 95% zekerheid de werkelijke waarde in de landelijke populatie ergens liggen tussen de 44% en de 56%.

Volgens de voorlopige data van Duo⁶ over 2019, zijn er 28.408 havo of vwo-leerlingen in leerjaar 4-5; niet al deze leerlingen zullen BE volgen, maar dat is niet te achterhalen. Met de steekproefgrootte van 674 leerlingen in deze vragenlijst, moeten we rekening houden met een foutmarge van 4% bij een betrouwbaarheid van 95%.

Om respondenten te werven heeft een extern bureau (EDG) dat gericht is op communicatie met onderwijsprofessionals een automatische mailing verstuurd naar de docenten BE. Welk percentage van de BE docenten daarmee bereikt zijn is niet bekend; en ook niet het percentage docenten dat de uitnodiging ontvangen heeft, maar ervoor koos niet mee te doen. Het is daarom niet mogelijk om te kijken of er systematische verschillen zijn tussen respondenten en niet-respondenten.

De scholen waarop de docenten werkzaam zijn, zijn verspreid over een groot deel van Nederland; in ieder geval is elke provincie vertegenwoordigd. Daarnaast wijkt de verdeling niet opvallend af van de landelijke bevolkingsverdeling⁷.

3.1.1 Responsgroep docenten

In totaal zijn 228 docenten begonnen aan de vragenlijst. Na het opschonen van de data waren de resultaten van 188 docenten beschikbaar voor analyse (uitgefilterd zijn respondenten die de vragenlijst onvolledig invulden of waarvan het van de antwoordpatroon onbetrouwbaar leek (bijvoorbeeld te snel, altijd hetzelfde antwoord)). In de vorige meting begonnen 162 docenten en zijn de resultaten van 133 geanalyseerd.

De docenten zijn afkomstig van minimaal 104 verschillende scholen (de docenten gaven de plaats of postcode op van hun school; er kunnen meerdere scholen in dezelfde plaats zijn; en niet alle docenten vulden een plaats/postcode in).

- 25% van de docenten waren werkzaam op een school met een business profiel, zoals bijvoorbeeld een Vecon business school of een IBC-school.

Onderwijstype:

⁵ https://duo.nl/open_onderwijsdata/databestanden/vo/onderwijspersoneel/

⁶ https://www.duo.nl/open_onderwijsdata/databestanden/vo/leerlingen/

⁷ Noot: Dit onderzoek is gericht op het verzamelen van feedback om het in- en uitvoeren van het nieuwe examenprogramma BE te ondersteunen en knelpunten te signaleren, en niet om een definitieve meting te presenteren van de mening van alle docenten bedrijfseconomie.

- Het grootste deel van de responsgroep zijn havo/vwo-docenten. Bijna alle respondenten (95%) geeft les in leerjaar 5, maar ook een groot deel (87%) geeft les in leerjaar 4:
 - 18% geeft les aan havo (n=33) : 67% aan leerjaar 4 en 90% aan leerjaar 5
 - 12% geeft les aan vwo (n=22): 64% aan leerjaar 4 en 96% aan leerjaar 5
 - 71% geeft les aan havo en vwo (n=133): 96% aan leerjaar 4 en 97% aan leerjaar 5

Ervaring met het nieuwe examenprogramma BE:

- De meeste docenten (87%) in de responsgroep geven voor het tweede jaar les in het nieuwe BE.
- Een klein deel (13%) geeft sinds dit schooljaar (2019-20) les in BE.

Onderwijservaring:

- De responsgroep bestaat voornamelijk (82%) uit docenten met meer dan 7 jaar leservaring in de bovenbouw:
 - 1% heeft 0-2 jaar ervaring (n=1)
 - 17% heeft 3-6 jaar ervaring (n=29)
 - 17% heeft 7-10 jaar ervaring (n=29)
 - 65% heeft 10+ jaar ervaring (n=108)

Naast bedrijfseconomie geeft 69% (n=114) van de docenten ook economie.

- Uitgesplitst: havo: 78% (n=21), vwo: 74% (n=14), havo/vwo: 66% (n=78)

Opleiding:

- De meeste docenten (83%) zijn opgeleid in bedrijfseconomie.
 - bedrijfseconomie 83%, (n= 139)
 - bedrijfskunde 17%, (n= 28)
 - economie 51%, (n= 86)
 - andere opleidingsachtergronden (allen n=1) zijn econometrie, bedrijfseconomische geschiedenis, kwaliteitsmanagement, accountancy, wiskunde, fiscale economie, hbo commerciële economie & wo bedrijfswetenschappen, vastgoed beheer en ontwikkeling, natuurkunde

Opleidingsniveau:

- De meeste docenten hebben een wo-opleidingsniveau.
 - wo 79%, (n= 132)
 - hbo 17%, (n= 29)
 - anders: 4%, (n=7)
 - hbo master (n=6)
 - handelswetenschappen MO

Bevoegdheid:

- o bedrijfseconomie 1e graads (n=135) 83%
- o bedrijfseconomie 2e graads (n=30), 18%
- o algemene economie 1e graads (n=74, 45%)
- o algemene economie 2e graads (n=41), 25%
- o in opleiding (n=3), 2%
- o andere bevoegdheden zijn (n=1 mits anders vermeld): geschiedenis 1e graads (n=2), bekwaamheid BE voor havo vwo bovenbouw (n=2), wiskunde 2e graads, sociale geografie 1e graads, akte buitengewoon onderwijs lom, Nederlands, geschiedenis en informatica

3.1.2 Responsgroep leerlingen

In totaal zijn 742 leerlingen begonnen aan de vragenlijst. Na het opschonen van de data waren de resultaten van 674 leerlingen beschikbaar voor analyse (uitgefilterd zijn respondenten die de vragenlijst onvolledig invulden of waarvan het van de antwoordpatroon onbetrouwbaar leek (bijvoorbeeld te snel, altijd hetzelfde antwoord). In de vorige meting zijn nog geen leerlingen bevraagd omdat het programma net was begonnen in havo 4 en vwo 4.

De leerlingen zijn afkomstig van minimaal 37 verschillende scholen (de leerlingen gaven de plaats op van hun school; er kunnen meerdere scholen in dezelfde plaats zijn; en niet alle leerlingen vulden een (serieuze) plaats in).

- 17% van de leerlingen (n=112) zit op een school met een (Vecon) business profiel, 28% zegt van niet en 55% van de leerlingen weet het niet.

Onderwijstype:

- 41% van de leerlingen zit in havo 5 (n=275)
- 59% van de leerlingen zit in vwo 5 (n=399)

Profiel van de leerlingen:

- 15% NT (n=96)
- 14% NG (n=89)
- 77% EM (n=494)
- 4% CM (=26)

Naast bedrijfseconomie volgt 80% (n=513) van de leerlingen ook economie, (21%, n=132) doet dat niet.

3.1.3 Landelijke spreiding van respondenten

De docenten en leerlingen konden de postcode of plaats van hun school invullen. Hiermee konden de respondenten ingedeeld worden naar provincie, zie Tabel 5. Om de verdeling te kunnen duiden is de verdeling van de respondenten afgezet tegen de verdeling van de landelijke bevolking.

De verdeling van de docenten per provincie noch die van de leerlingen lijken niet af te wijken van de landelijke verdeling (geen significante verschillen in een chi-kwadraat toets, respectievelijk: $p=0.286$ en $p=0.233$).

Voor de leerlingen valt wel op dat het aandeel leerlingen in Zuid Holland ten opzichte van het landelijk percentage relatief klein is, en dat er geen leerlingen uit de provincie Drenthe zijn.

Tabel 5. *Spreiding leerlingen en docenten per provincie vergeleken met landelijke spreiding inwoners*

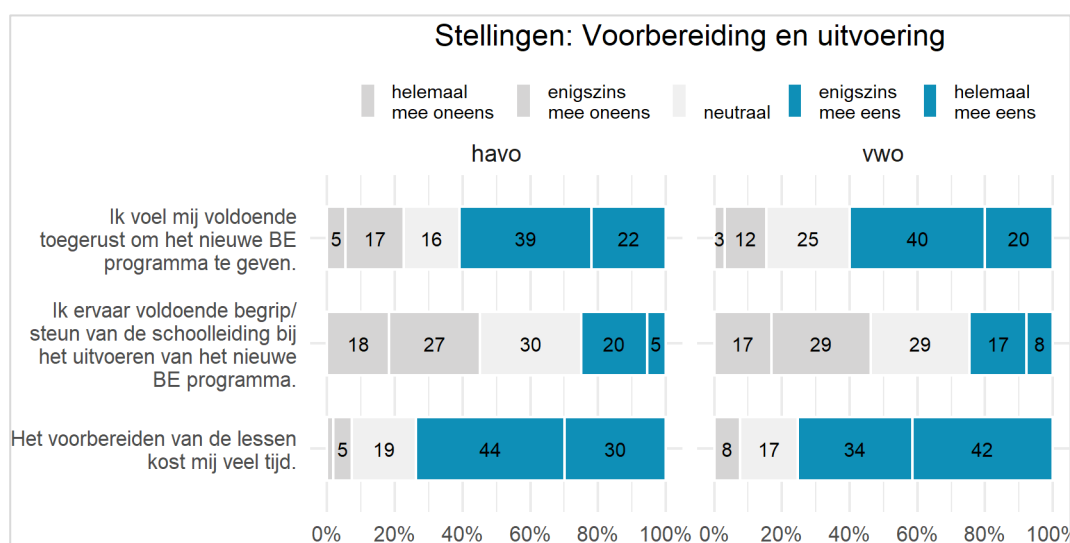
Provincie	N (%) docenten	N (%) leerlingen	% inwoners landelijk
Drenthe	4 (2,2%)	0 (0%)	2,8
Flevoland	2 (1,1%)	18 (2,8%)	2,4
Friesland	2 (1,1%)	29 (4,5%)	3,7
Gelderland	25 (13,5%)	103 (16,1%)	12,0
Groningen	4 (2,2%)	35 (5,5%)	3,4
Limburg	4 (2,2%)	26 (4,1%)	6,5
Noord Brabant	29 (15,7%)	119 (18,6%)	14,7
Noord Holland	31 (16,8%)	166 (25,9)	16,5
Overijssel	8 (4,3%)	22 (3,4%)	6,7
Utrecht	14 (7,6%)	64 (10,0%)	7,8
Zeeland	4 (2,2%)	38 (5,9%)	2,2
Zuid Holland	29 (15,7%)	15 (2,3%)	21,3
onbekend	29 (15,7%)	5 (0,8%)	

4. Resultaten docenten

Dit hoofdstuk geeft de resultaten van de vragenlijst weer. Eerst worden de resultaten van de vragenlijst besproken met betrekking tot de onderwijspraktijk: wat doen de docenten, hoe wordt het nieuwe examenprogramma geïmplementeerd in de lespraktijk en waar lopen docenten tegenaan? Vervolgens worden resultaten getoond die betrekking hebben op wat de docenten vinden van de uitvoerbaarheid, toetsbaarheid en haalbaarheid van het programma. Waar dat mogelijk en informatief was, is een statistische toets uitgevoerd om de verschillen binnen deze responsgroep op statistische wijze te duiden. Daar waar mogelijk en relevant is ook een vergelijking gemaakt met de uitkomsten van de eerste monitorronde.

4.1 Onderwijspraktijk

4.1.1 Voorbereiding en uitvoering

Figuur 2. Stellingen over de voorbereiding en invoering van BE, uitgesplitst voor havo en vwo

Ongeveer 60% van de docenten voelt zich voldoende toegerust om het nieuwe programma te geven. Het voorbereiden van de lessen kost ongeveer 75% van de docenten veel tijd en ongeveer een kwart van de docenten ervaart voldoende steun of begrip van de schoolleiding bij het uitvoeren van het programma.

Vergelijking met vorige meting:

In de vorige meting voelde 49% van de docenten zich voldoende toegerust, dat is in de huidige meting hoger: ongeveer 60%. Dit kan duiden op verdere bekendheid met het programma.

De ervaren steun van de schoolleiding was in de vorige meting 39% en dat is in de huidige meting lager: 25%. De voorbereidingstijd is vergelijkbaar met de vorige meting (verschil kleiner dan 5 procentpunt)

4.1.2 Beschikbare lestijd

De meeste docenten werken met lessen van 50 minuten (55%) , 45 minuten (25%), of 60 minuten (11%). In Tabel 6 is de opgegeven lengte van de lessen vermenigvuldigd met het aantal lesuur dat de docent beschikbaar heeft om totale lestijd per week te kunnen vergelijken.

Tabel 6. *Lesminuten per week, per onderwijstype.*

	Gemiddeld aantal lesminuten in havo 4 en 5	Gemiddeld aantal lesminuten in vwo 4, 5 en 6
Gemiddelde	143,7	127,2
Standaard deviatie	17,2	14,9
Minimum	90	90
Maximum	225	150
N	171	150

* Noot: voor vwo 6 is het de verwachte waarde.

Voor het vak bedrijfseconomie hebben docenten voor havo per leerjaar gemiddeld 144 lesminuten en voor vwo per leerjaar gemiddeld 127 lesminuten. Op basis van de standaardafwijking is de verwachting dat de meeste docenten (ongeveer 70%) tussen de 127 en de 161 minuten per week beschikbaar hebben voor de leerjaren havo en 112 en 142 minuten per week beschikbaar hebben voor de leerjaren vwo.

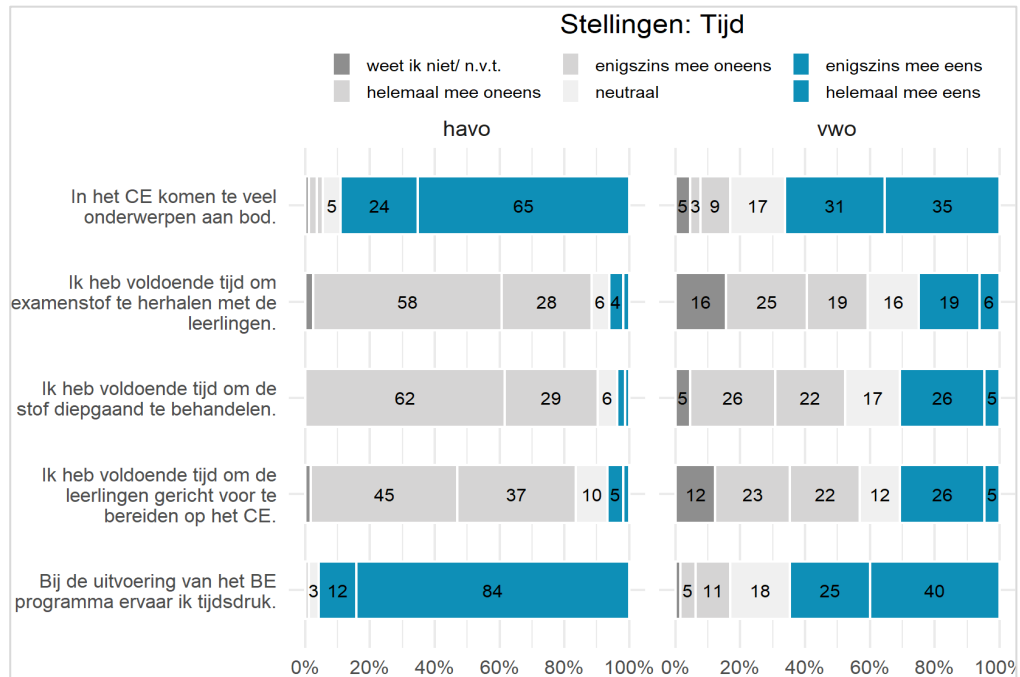
Voor een inzicht van het aantal lesminuten beschikbaar in totaal voor havo en vwo, kan het gemiddelde per leerjaar vermenigvuldigd worden met het aantal leerjaren. Voor havo is dat $(143,7 * 2 =) 287,4$ en voor vwo is dat $(127,2 * 3 =) 381,6$: havo heeft ongeveer drie kwart van de lestijd die vwo heeft.

Per leerjaar zijn voor havo 4 gemiddeld 142 lesminuten per week beschikbaar en havo 5 gemiddeld 146 minuten. Voor vwo hebben de docenten gemiddeld 111, 137 en (naar verwachting) 138 minuten in de leerjaren 4, 5 en 6.

Vergelijking met vorige meting:

De beschikbare lestijd is vrijwel gelijk aan de verdeling in de startmeting.

4.1.3 Tijdsdruk

Figuur 3. Stellingen met betrekking tot tijd voor BE

In de vorige meting bleek dat er sprake was van tijdsdruk. In de huidige vragenlijst is dit onderwerp uitgebreider bevraagd, zie Figuur 3.

Bij havo ervaren bijna alle docenten tijdsdruk (96%), en vinden ze dat er te veel onderwerpen aan bod komen in het CE (89%). Over het algemeen vinden de docenten dat ze onvoldoende tijd hebben om examenstof te herhalen (86%), de stof diepgaand te behandelen (91%) of de leerlingen gericht voor te bereiden op het CE (82%). Bij vwo is de tijdsdruk lager en de beschikbare tijd hoger: 65% van de docenten ervaart tijdsdruk en 66% vindt dat er teveel onderwerpen aan bod komen in het CE. Ongeveer 50% van de docenten vindt dat zij onvoldoende tijd hebben om de stof diepgaand te behandelen.

Vergelijking vorige meting:

Omdat er veel nieuwe stellingen zijn toegevoegd is niet voor alle stellingen een vergelijking mogelijk met de vorige meting. De stelling over tijdsdruk is in de vorige meting ook voorgelegd en de percentages zijn vergelijkbaar (dat was 90% voor havo en 71% voor vwo)

4.1.4 Lesmethode

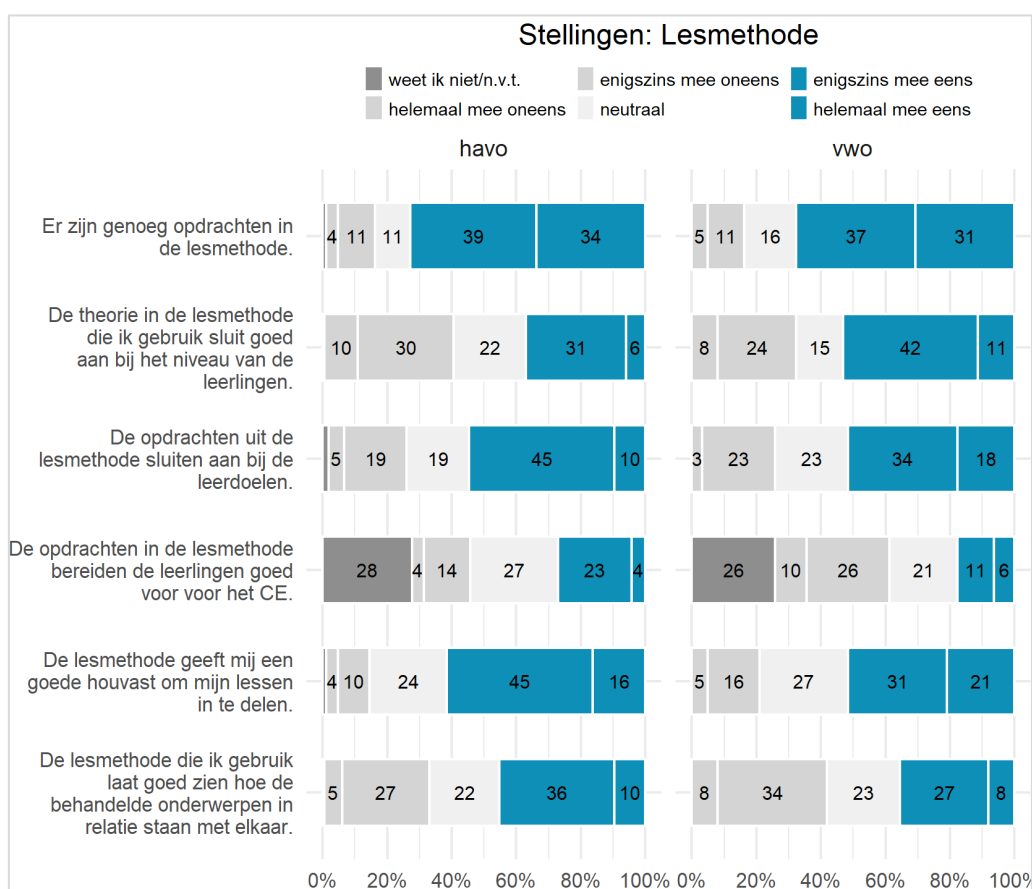
In Tabel 7 staat een overzicht van de lesmethoden die de docenten gebruiken voor BE. De havo/vwo-docenten gebruiken soms verschillende methoden voor de beide onderwijstypen.

Een vergelijking van de reacties van de docenten die verschillende methodes gebruiken op de stellingen over plezier in het programma (zie 4.2.1), tijdsdruk (zie 4.1.3) of aandacht voor samenhang in de lesmethode (zie 4.2.4) laat geen opvallende verschillen zien.

Tabel 7. Lesmethoden gebruikt door de docenten BE

	Voor havo	%	Voor vwo	%
Lesbrieven	79	49	68	45
BE in balans	56	35	56	37
Cumulus	15	9	16	11
M&O in balans			2	1
BE in balans & Lesbrieven	6	4	4	3
BE in balans & Cumulus	1	1	1	1
Lesbrieven & Cumulus	1	1	1	1
Lesbrieven & Learnbeat	1	1	1	1
Eigen methode	1	1	1	1

4.1.5 Lesmateriaal

Figuur 4. Stellingen over lesmateriaal voor het nieuwe examenprogramma.

Ongeveer 70% van de docenten voor havo en vwo vinden dat er genoeg opdrachten zijn in de door hen gebruikte lesmethode. Ruim een derde (37%) van de havo-docenten vindt dat de theorie in de lesmethode goed aansluit bij het niveau van de leerlingen en ongeveer een even groot aandeel (40%) vindt het niet goed aansluiten. 53% van de vwo-docenten vindt de aansluiting van de methode bij het niveau goed.

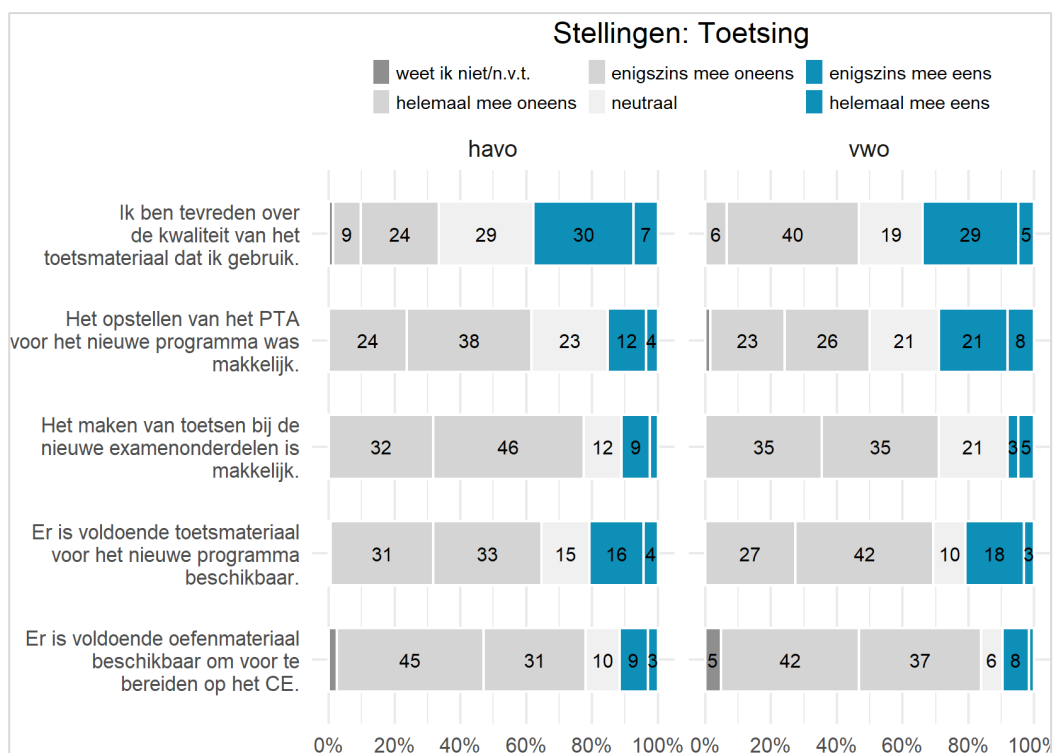
Ongeveer 50% van de havo- en vwo-docenten vindt de opdrachten in de lesmethode goed aansluiten bij de leerdoelen. Een kwart van de havo-docenten vindt dat de opdrachten in de lesmethode goed voorbereiden voor het CE, voor vwo-docenten is dat 17%. Een relatief groot aandeel (ruim een kwart) antwoordt weet ik niet/n.v.t.: dit is waarschijnlijk gerelateerd aan onbekendheid met het CE (voor ongeveer 10% van de docenten is het duidelijk hoe BE centraal schriftelijk wordt getoetst (zie 4.2.5).

De lesmethode geeft 61% van de havo-docenten houvast om hun lessen in te delen, voor vwo-docenten is dat 52%. 45% van de havo-docenten vindt dat de lesmethode goed relaties tussen behandelde onderwerpen belicht, voor vwo-docenten is dat 35%.

Vergelijking met de vorige meting:

Niet alle stellingen over lesmateriaal zijn in de vorige meting voorgelegd: er zijn stellingen aan toegevoegd om meer informatie over lesmateriaal op te halen. Alleen de laatste stelling, over de relatie tussen behandelde onderwerpen, is in de vorige meting gevraagd. In de vorige meting was 36% het eens met die stelling (havo- en vwo-docenten samen), in de huidige meting is dat 45% en 35% voor vwo. Dat lijkt vergelijkbaar.

4.1.6 Toetsing

Figuur 5. Stellingen over toetsing.

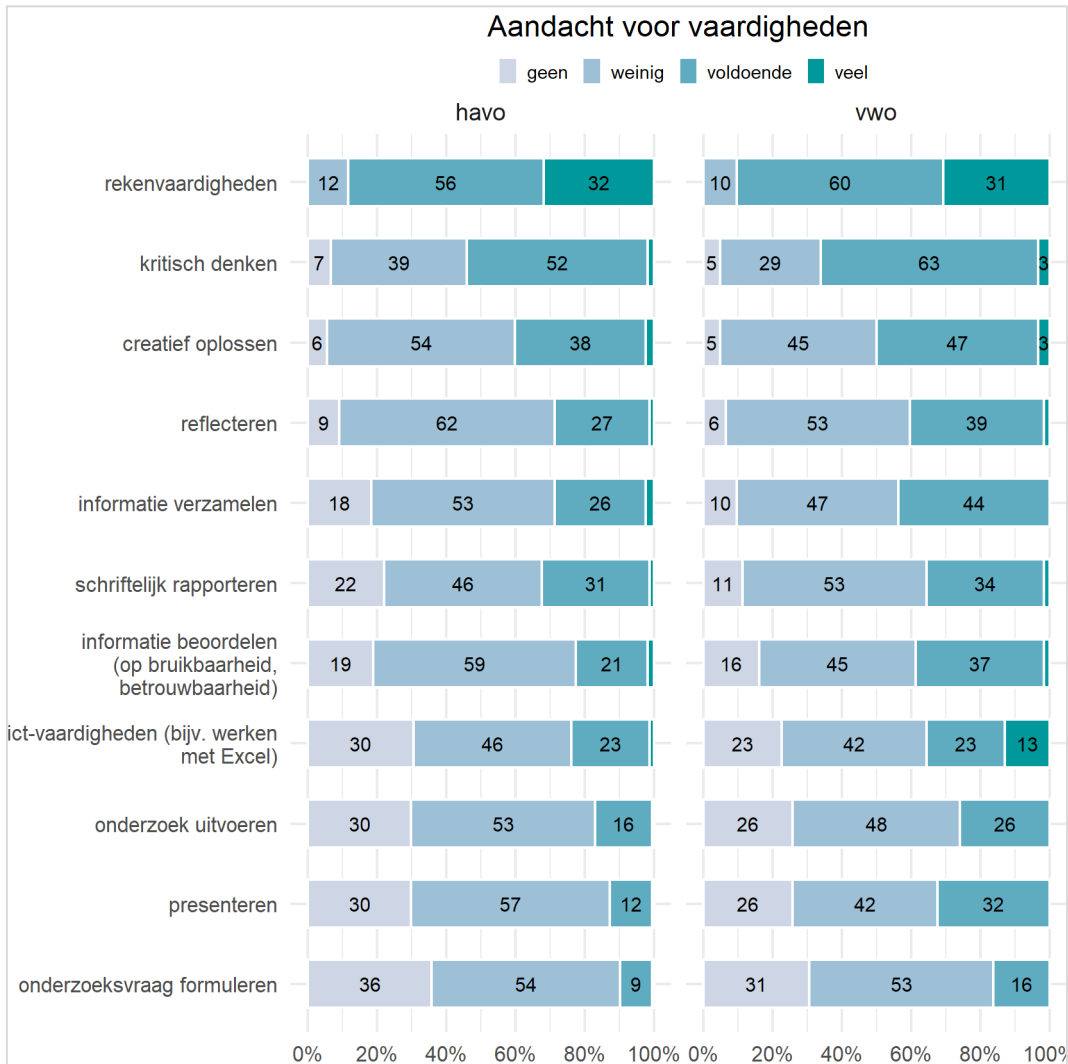
Figuur 5 toont de resultaten van stellingen over toetsing. Het valt op dat de docenten het overwegend oneens zijn met de stellingen in deze figuur. Ongeveer een derde (37% havo en 34%) van de docenten is tevreden over de kwaliteit van het toetsmateriaal dat ze gebruiken. Een klein deel van de havo-docenten (16%) vond het opstellen van het PTA makkelijk, onder vwo-docenten is dat 29%. Het maken van toetsen bij de nieuwe onderdelen is voor ruim 70% (78% havo en 70% vwo) niet makkelijk. Ongeveer twee derde van de docenten (64% havo, 69% vwo) heeft niet voldoende toetsmateriaal beschikbaar. Ruim 75% van de docenten (76% havo en 79% vwo) heeft niet voldoende oefenmateriaal beschikbaar om voor te bereiden op het CE.

Vergelijking met de vorige meting:

In de vorige meting kwamen alleen stelling 2 en 4 aan bod. De resultaten op de stelling over het PTA zijn voor havo vergelijkbaar met de vorige meting (22% in de vorige en 16% in de huidige) en het lijkt voor vwo hoger in de huidige meting (19% in de vorige en 29% in de huidige). De beschikbaarheid van toetsmateriaal is in de huidige meting hoger (vorige meting 8% (havo) en 8% (vwo) – nu 20% en 21%).

4.1.7 Aandacht voor vaardigheden

In Figuur 6 is te zien welke vaardigheden de docenten aandacht geven in de les bij BE.

Figuur 6. Aandacht voor vaardigheden

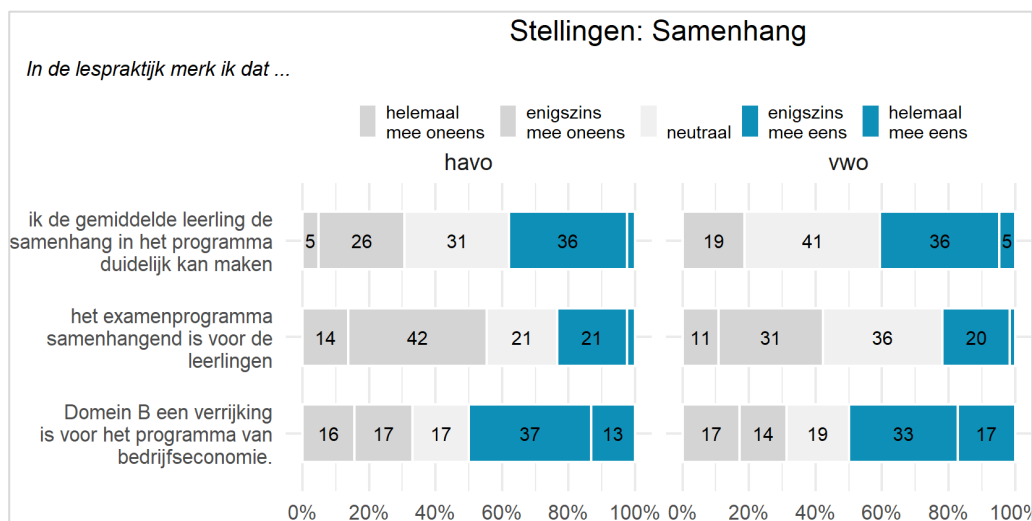
In Figuur 6 is te zien welke vaardigheden de docenten aandacht geven in de les bij BE.

Aan rekenvaardigheden wordt door havo- en vwo-docenten het meeste aandacht besteed.

Vervolgens krijgt kritisch denken en creatief oplossen het meeste aandacht. Reflecteren, het schriftelijk rapporteren en het verzamelen en beoordelen van informatie komt gemiddeld weinig tot voldoende aan bod. Bij havo komen ICT-vaardigheden gemiddeld weinig aan bod; bij vwo valt op dat een klein deel van de docenten daar veel aandacht aan besteed. Bij havo krijgt het presenteren en het uitvoeren van onderzoek weinig aandacht, bij vwo is dat iets meer. Bij zowel havo als vwo is het formuleren van een onderzoeksvraag het minst voorkomend.

Het is interessant om te weten of de docenten vinden dat zij voldoende aandacht kunnen besteden aan de genoemde vaardigheden. Dit zal in de volgende meting meegenomen worden.

4.1.8 Samenhang

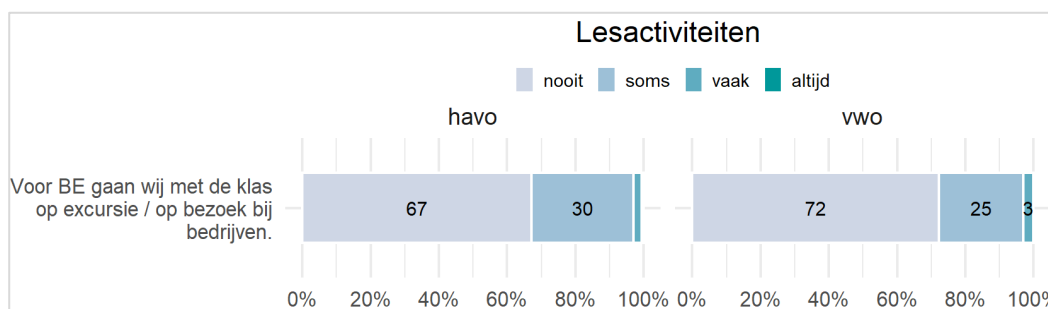
Figuur 7. Stellingen over samenhang in het programma van BE

Ongeveer 20% van de docenten vindt het programma samenhangend voor de leerlingen en ruim 35% van de docenten lukt het om de leerlingen de samenhang duidelijk te maken. Domein B, dat als doel had om de samenhang te vergroten in het programma, wordt door 50% van de docenten als een verrijking gezien.

Vergelijking met de vorige meting:

De eerste twee stellingen in figuur 8 zijn voor deze meting toegevoegd aan de vragenlijst en er is geen vergelijking mogelijk met de vorige meting. De stelling over of Domein B een verrijking is voor het BE programma laat geen verschil zien met de vorige meting.

4.1.9 Lesactiviteiten

Figuur 8. Lesactiviteiten bij BE, uitgesplitst voor havo en vwo

De docenten nemen de leerlingen BE doorgaans niet mee op excursie of op bezoek bij bedrijven. Het grootste deel van de docenten gaat nooit met de klas op excursie of op bezoek bij bedrijven (67% havo en 72% vwo), ruim een kwart doet dat soms (30%; 25%).

4.1.10 Invulling domein E

De docenten werd gevraagd of ze al konden aangeven hoe ze subdomein E3 Marketing vanuit het perspectief van de consument en de samenleving (alleen voor vwo) gaan inrichten. Deze vraag is alleen aan de havo/vwo docenten voorgelegd en niet aan de vwo-docenten, vanwege een technische fout in de vragenlijst.

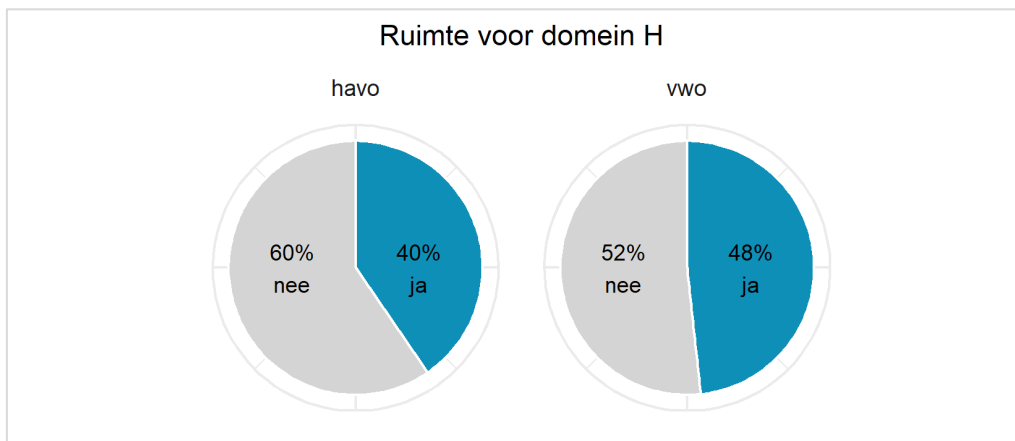
De meeste docenten zeggen dat zij nog niet weten hoe zij E3 gaan inrichten 65% (n=39), maar 35% (n=21) zegt van wel. Een kwart van de havo/vwo-docenten (23%) geeft aan dat zij een vrije opdracht gekoppeld hebben aan subdomein E3, 65% zegt van niet en 12% antwoordt dat het niet van toepassing is. In een open vraag werden de docenten gevraagd een korte beschrijving van de vrije opdracht te geven, 17 docenten hebben dat gedaan. Deze staan in Tabel 8.

Tabel 8. Invulling vrije opdracht: reacties op open vraag

N	Reactie docent
5	PO: "PO ondernemingsplan maken"; "PO over het opzetten van een fictieve onderneming waaronder het marketingbeleid/marketingplan"; "er is een PO ondernemingsplan waarin vragen zullen komen aan de hand van dit subdomein"; "PO gericht op (gebruik van inzichten uit) gedragseconomie"; "PO over heel domein E"
3	<i>Nog niet bekend</i> : "Nog niet behandeld"; "Zo ver ben ik nog niet"; "Eventueel"
1	Discussie in de klas.
1	Excursie naar profit museum Heineken Experience en non-profit museum Rijksmuseum. De leerlingen schrijven hierover een marktonderzoek waarin ze profit en non profit moeten vergelijken met o.a. een swot analyse en een toelichting op de beleving als consument (bezoeker musea).
1	Filmpje maken, theorie verwerken. Eén lesuur de tijd voor.
1	Startende ondernemer in de klas gevraagd; leerlingen moeten marketingplan uitwerken.
1	De opgaven uit stoffels boek, geen andere invulling
1	Geen
1	Interviews afnemen van leidinggevenden van drie verschillende soorten organisaties, namelijk een grote commerciële organisatie, een kleine commerciële organisatie en een niet-commerciële organisatie.
1	In samenwerking met het bedrijfsleven in onze woonplaats het volledig onderbouwen van een financieringsaanvraag. Dus financieel plaatje, marketing en organisatie.
1	Marketingplan maken

4.1.11 Invulling domein H

Aan de docenten is gevraagd of zij de mogelijkheid hebben om met hun leerlingen een of meerdere keuzeonderwerpen te behandelen zoals beoogd in domein H, zie Figuur 9. In het examenprogramma havo is voor dit onderdeel 20 uur van de 320 uur en voor vwo 40 uur van de 440 uur beoogd.

Figuur 9. Ruimte voor domein H

Van de havo-docenten zegt 40% dat zij ruimte hebben voor domein H, van de vwo-docenten zegt 48% dat zij de ruimte daarvoor hebben. In de bijlage 1 is een tabel opgenomen van korte beschrijvingen van de docenten hoe zij dit in gaan vullen .

4.1.12 Opmerkingen docenten

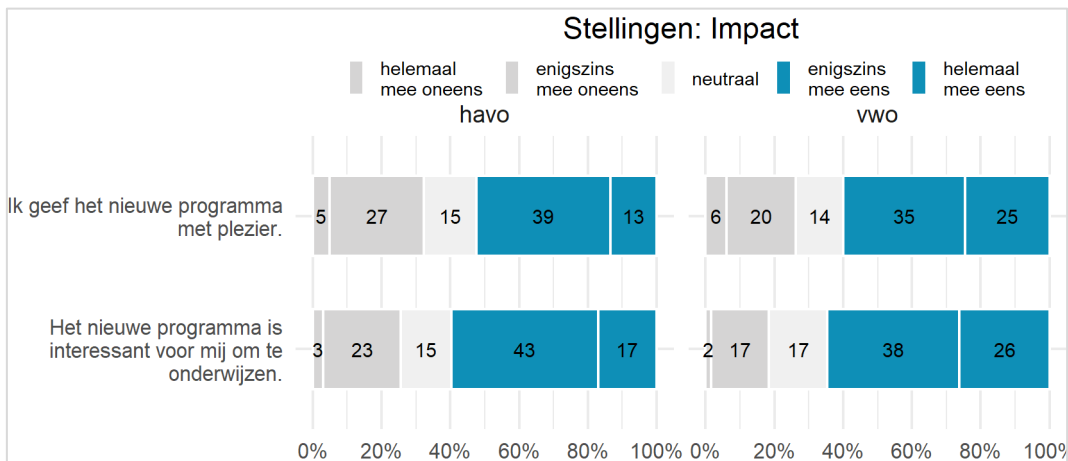
Aan het einde van de vragenlijst hadden de docenten de mogelijkheid om opmerkingen of aanvullingen te geven. 163 docenten hebben een opmerking ingevuld; de volledige lijst met opmerkingen is opgenomen in de bijlage. In Tabel 9 staat een rubricering van de onderwerpen (opmerkingen m.b.t. de vragenlijst (n=5) zijn daarin niet opgenomen). Het meeste genoemd is overladenheid van het programma (48), gevolgd door algemene of specifieke opmerkingen over de inhoud van het examenprogramma (25, waarvan 17 negatief en 8 positief). Ook vaak genoemd is de methode (18, waarvan 16 negatief en 2 positief) en de onduidelijkheid over wat er op het CE gevraagd gaat worden (13) en daaraan gerelateerd ook 8 opmerkingen over de wens voor voorbeeldexamens/voorbeeldtoetsvragen.

Tabel 9. Rubricering opmerkingen docenten

Onderwerp reactie	N	Specificering
overladenheid	48	25 algemeen, 21 specifiek voor havo, 2 voor havo/vwo
inhoud examenprogramma	25	<i>Negatief (17):</i> algemeen (3), Domein B (2), domein B1 (1), algemene economie (1), financiële zelfredzaamheid (4), personeelsbeleid (2), marketing (2), trouwen erven schenken (3), over neoklassieke denkwijze (1), put en call opties (vwo)(1) <i>positief (8):</i> algemeen (7), over domein H (1)
Methode	18	<i>Negatief:</i> algemeen (13), aansluiting met syllabus (3), <i>Positief :</i> algemeen (1), over eigen methode(1)
duidelijkheid CE	13	<i>Negatief:</i> algemeen (11); onduidelijkheid over formuleblad (2)
Beschikbaarheid voorbeeldexamens	8	<i>Negatief:</i> algemeen (8)
vergelijking vorig programma	7	<i>Negatief:</i> algemeen (7)
Syllabus onduidelijk	5	
Geen samenhang	4	
Oppervlakkig	4	
te vroeg voor oordeel	3	
Onduidelijk hoeveel verdieping gevraagd	3	
Niveau te hoog	3	
aansluiting bij leerling	3	
Geen tijd voor excursies	3	
Overig (allen eenmalig genoemd)	9	<i>Negatief:</i> algemeen, invoering, afname populariteit BE, havo te theoretisch, teveel nadruk op privé personen, CE/SE verdeling <i>Positief:</i> algemeen vwo, naamsverandering Vraag voor uitgeversdagen

4.2 Onderwijsbaarheid, haalbaarheid en toetsbaarheid

4.2.1 Beleving van het nieuwe examenprogramma

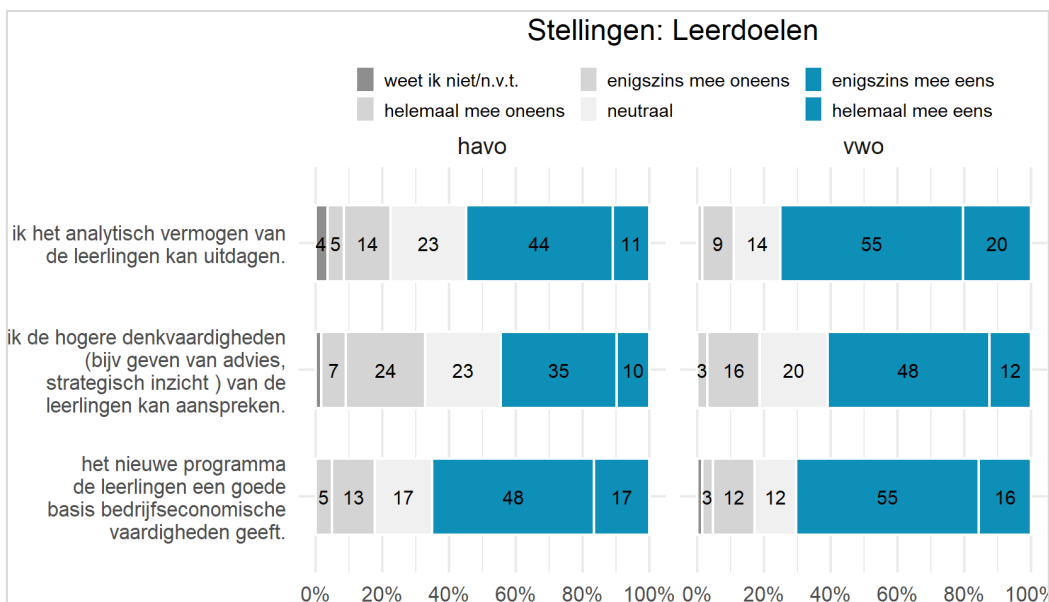
Figuur 10. Stellingen over de impact en uitvoerbaarheid van het nieuwe examenprogramma

In Figuur 10 is te zien dat ongeveer 50% van de havo-docenten en 60% van de vwo-docenten het programma met plezier geeft. Ongeveer 30% van de docenten geeft het niet met plezier. Ongeveer 60% van de docenten vindt het nieuwe programma interessant om te onderwijzen.

Vergelijking met vorige meting:

De stelling over het plezier is aangepast en kan niet vergeleken worden met de vorige meting. De stelling over hoe interessant zij het vinden laat geen verschil zien met de vorige meting (minder dan 5 procentpunt verschil).

4.2.2 Leerdoelen

Figuur 11. Stellingen over leerdoelen van BE. De stellingen worden ingeleid met 'Ik ervaar in de lespraktijk dat...'

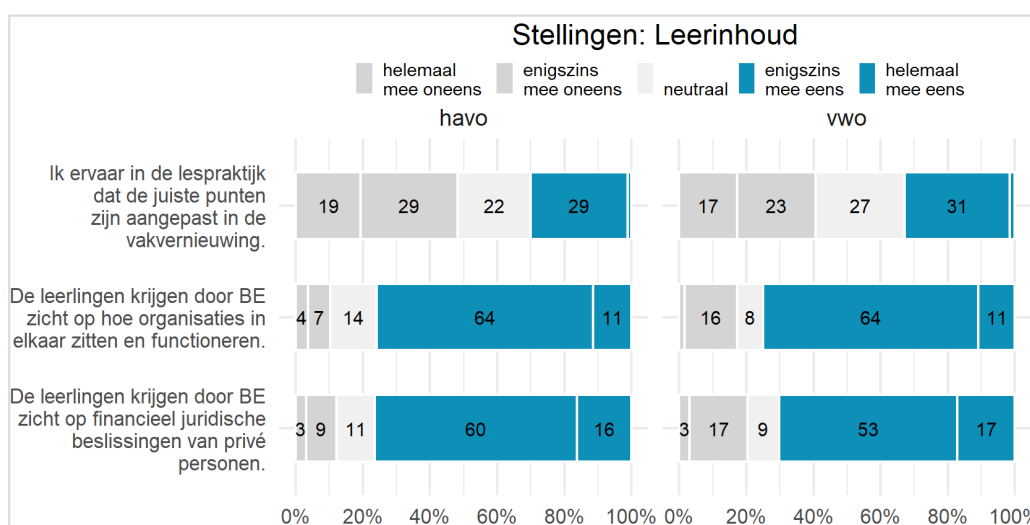
In Figuur 11 is te zien in hoeverre docenten vinden dat ze in de lespraktijk aan deze leerdoelen kunnen voldoen. Ongeveer twee derde (65%) van de havo-docenten vindt dat het nieuwe programma BE een goede basis bedrijfseconomische vaardigheden geeft; bij vwo docenten is dat vergelijkbaar op 71%.

Ruim de helft (55%) van de havo-docenten vindt dat zij het analytische vermogen van de leerlingen kunnen uitdagen; bij vwo-docenten ligt dat hoger op 75%.
 Minder dan de helft van de havo-docenten (45%) vindt dat zij de hogere denkvaardigheden van de leerlingen kunnen aanspreken; voor vwo-docenten ligt dat hoger, op 60%.

Vergelijking met de vorige meting:

Alleen de stelling over de basisvaardigheden is in de vorige meting ook voorgelegd. Dat was in de vorige meting 49%, in de huidige meting lijkt dat hoger met 55% voor havo en 71% voor vwo.

4.2.3 Inhoud nieuwe examenprogramma

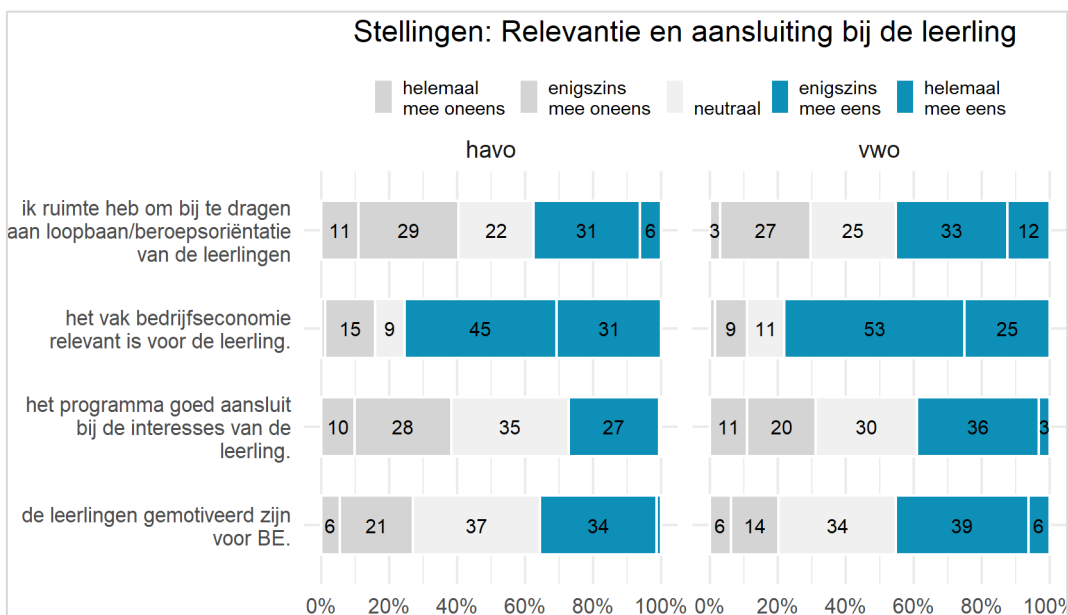
Figuur 12. Stellingen met betrekking tot de inhoud van het nieuwe examenprogramma.

In Figuur 12 is te zien dat ongeveer een derde van de docenten ervaart dat de juiste punten zijn aangepast in de vernieuwing; ruim 40% vindt van niet. De meeste docenten (meer dan 70%) vinden dat de leerlingen door BE inzicht krijgen in hoe organisaties functioneren en zicht krijgen op financieel juridische beslissingen van privépersonen.

Vergelijking met de vorige meting:

De stellingen kunnen niet vergeleken worden met de vorige meting omdat ze niet zijn voorgelegd.

4.2.4 Relevantie, inhoud en samenhang

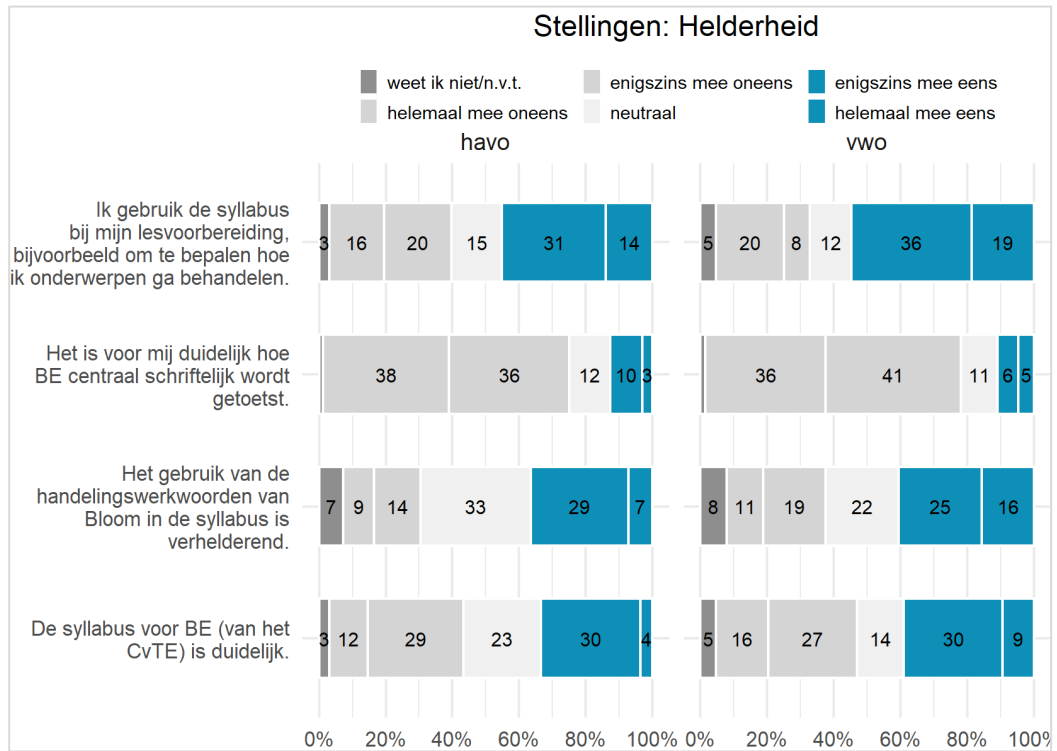
Figuur 13. Stellingen met betrekking tot de relevantie van het nieuwe examenprogramma, voor havo en vwo.

De stellingen in Figuur 13 worden ingeleid met de zin “In de lespraktijk ervaar ik dat...”. Een groot aandeel van de docenten (ruim 85%) ervaart dat het vak relevant is voor de leerling. Ongeveer 40% van de docenten ervaart voldoende ruimte om bij te dragen aan loopbaanoriëntatie- en begeleiding (LOB). Ruim een kwart van de havo-docenten ervaart dat het programma aansluit bij de interesses van de leerling en een derde ervaart dat de leerlingen gemotiveerd zijn voor BE. Voor vwo ligt dat iets hoger: Ongeveer 40% vindt dat het programma aansluit en dat de leerlingen gemotiveerd zijn voor BE.

Vergelijking met de vorige meting:

In vergelijking met de vorige meting is er een hoger percentage docenten dat ruimte ervaart om aan LOB bij te dragen (was ongeveer 20% en is nu ongeveer 40%). De andere stellingen zijn anders verwoord of nieuw en kunnen niet vergeleken worden.

4.2.5 Helderheid

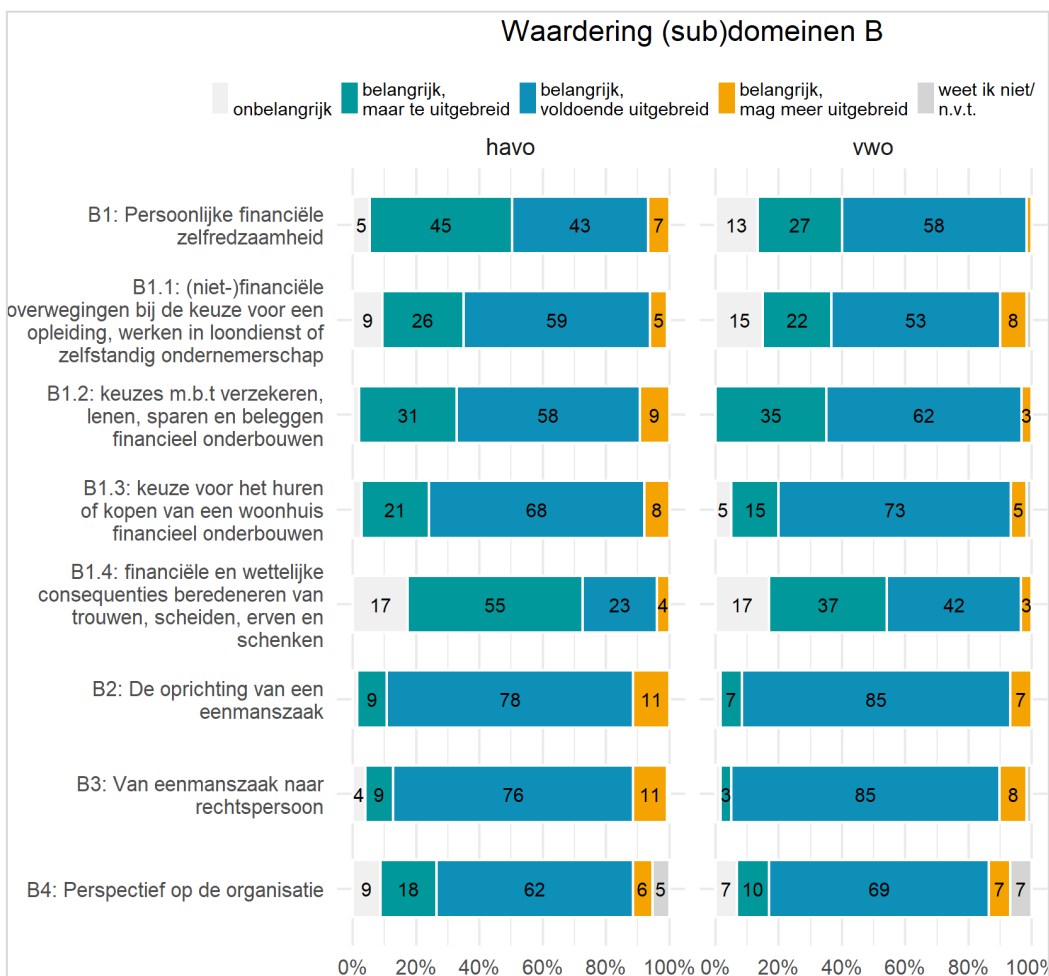
Figuur 14. Stellingen over de helderheid van het examenprogramma

Figuur 14 toont de resultaten op stellingen over helderheid van het programma. Ongeveer de helft van de docenten (45% havo en 55% vwo) gebruikt de syllabus bij de lesvoorbereiding. Ongeveer een derde van de docenten (34% havo en 39% vwo) vindt de syllabus duidelijk, of vindt de handelingswerkwoorden van Bloom verhelderend (36% havo en 41% vwo). Voor een klein deel van de docenten is het duidelijk hoe BE in het centraal examen wordt getoetst (13% havo en 11% vwo).

Vergelijking met de vorige meting:

De resultaten voor de stellingen zijn vergelijkbaar met de vorige meting. Alleen de duidelijkheid van de syllabus lijkt lager in de huidige meting. In de vorige meting was dat 46% havo en 49% vwo, in de huidige meting is dat 34% havo en 39% vwo. Het is belangrijk om te achterhalen waarom dat hoger is. In de opmerkingen van de docenten geven enkelen aan dat de lesmethode afwijkt of niet aansluit bij de syllabus. Dit zou een van de oorzaken van de onduidelijkheid kunnen zijn.

4.2.6 Waardering onderdelen domeinen

Figuur 15. Waardering voor subdomeinen B1 t/m B4.

*Noot: De omschrijving van B1.1 was in de vragenlijst deels onjuist: "B1.1: (niet-)financiële overwegingen bij de keuze voor een opleiding, werken in loondienst of zelfstandig ondernemerschap". Keuze voor werken in loondienst of zelfstandig ondernemerschap valt niet onder B1.1.

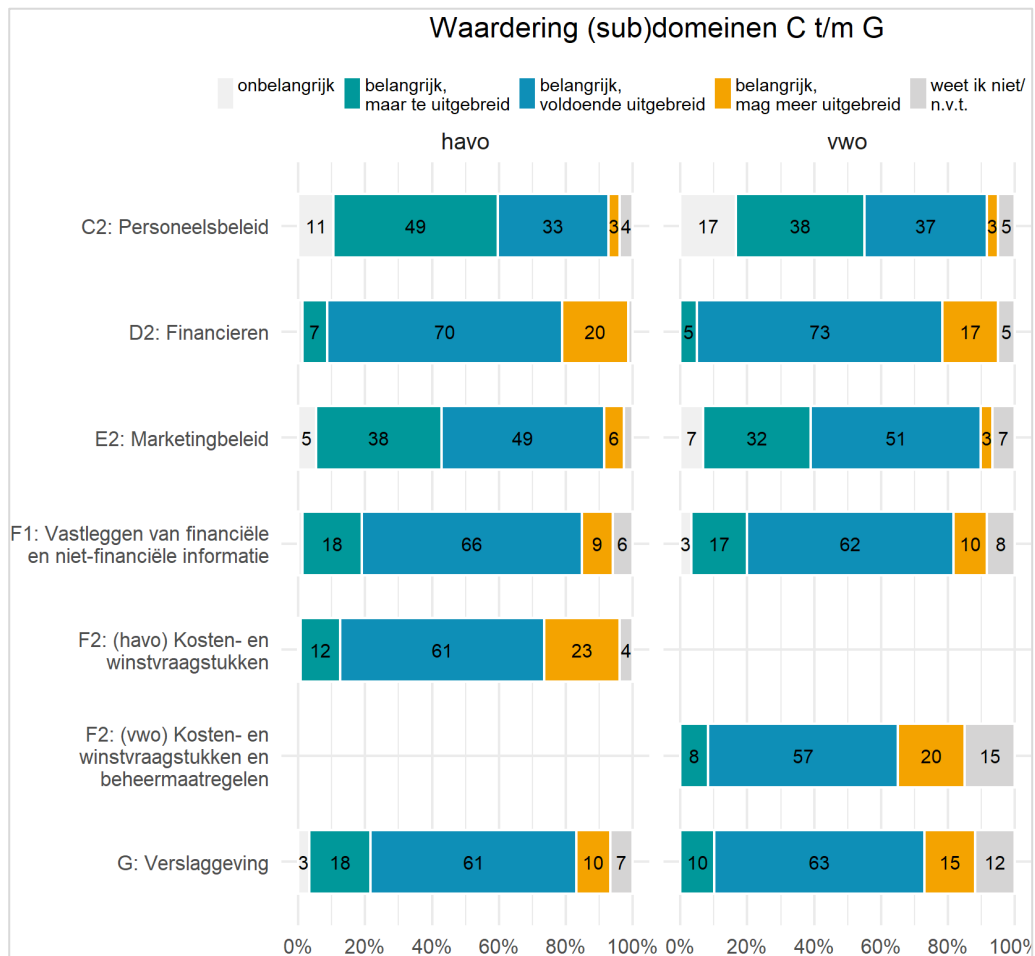
In Figuur 15 is de waardering van de docenten voor de subdomeinen getoond. De domeinen die als belangrijk en voldoende uitgewerkt zijn aangemerkt, zijn domeinen waar docenten naar verwachting tevreden mee zijn. Voor de havo- en vwo-docenten is redelijk hetzelfde patroon zichtbaar.

Zo bekeken is bij havo en vwo meer dan drie kwart van de docenten tevreden over B2 en B3.

Ruim 60% van de docenten is tevreden over B4

Over B1 is 43% van de havo-docenten tevreden en 58% van de vwo-docenten. Als het domein uitgesplitst naar de subdomeinen wordt bekeken, dan is te zien dat ongeveer 60% tevreden is over de subdomeinen B1.1 t/m B1.3, maar dat domein B1.4 lager scoort, met 23% tevreden havo-docenten en 42% tevreden vwo-docenten. Het is ook het enige subdomein dat door meer dan de helft van de havo-docenten als te uitgebreid wordt aangeduid (55%); een deel van de docenten (17%) waardeert het als onbelangrijk.

Andere (sub)domeinen die door meer dan 5% van de docenten als onbelangrijk worden aangemerkt zijn: B1.1 (havo 9% en 15% vwo) en B4 (9% en 7% vwo) en B1 in zijn geheel (5% havo en 13% vwo).

Figuur 16. Waardering subdomeinen C2 t/m G

In Figuur 16 is de waardering van de docenten voor de subdomeinen C2 tot en met G getoond. Ook voor deze domeinen is het antwoordpatroon van de havo- en vwo-docenten voor de domeinen vergelijkbaar.

Bij havo en vwo is ongeveer 70% van de docenten tevreden over D2. Ruim 60% van de docenten is tevreden over domein F1 en domein G.

Het domein F2 is verschillend voor havo en vwo; ongeveer 60% van de docenten is tevreden met die domeinen. 15% van de vwo-docenten heeft geen mening over het domein.

Ongeveer de helft van de docenten is tevreden over domein E2: ongeveer een derde vindt dat dit domein minder uitgebreid aan bod zou moeten komen en ongeveer 5% vindt dat het onbelangrijk is. Over domein C2 is het kleinste aandeel van de docenten tevreden, namelijk een derde; ongeveer 40% van de docenten vindt dat het te uitgebreid aan bod komt en ruim 10% vindt dat het onbelangrijk is.

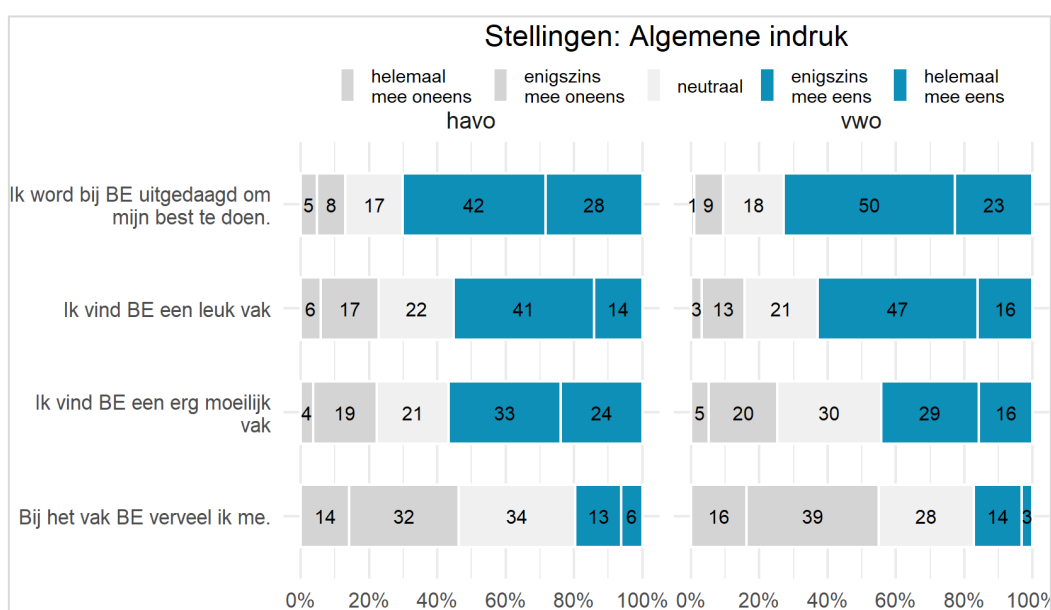
Vergelijking met vorige meting:

Deze vraag is niet voorgelegd in de vorige meting. Er is dus geen vergelijking mogelijk.

5. Resultaten leerlingen

Dit hoofdstuk presenteert de resultaten van de vragenlijst onder havo 5- en vwo 5-leerlingen. De ervaring van de leerlingen van het vak BE staan hier centraal. Dit betreft een eerste meting onder leerlingen. Er is dus geen vergelijking met vorige antwoorden mogelijk.

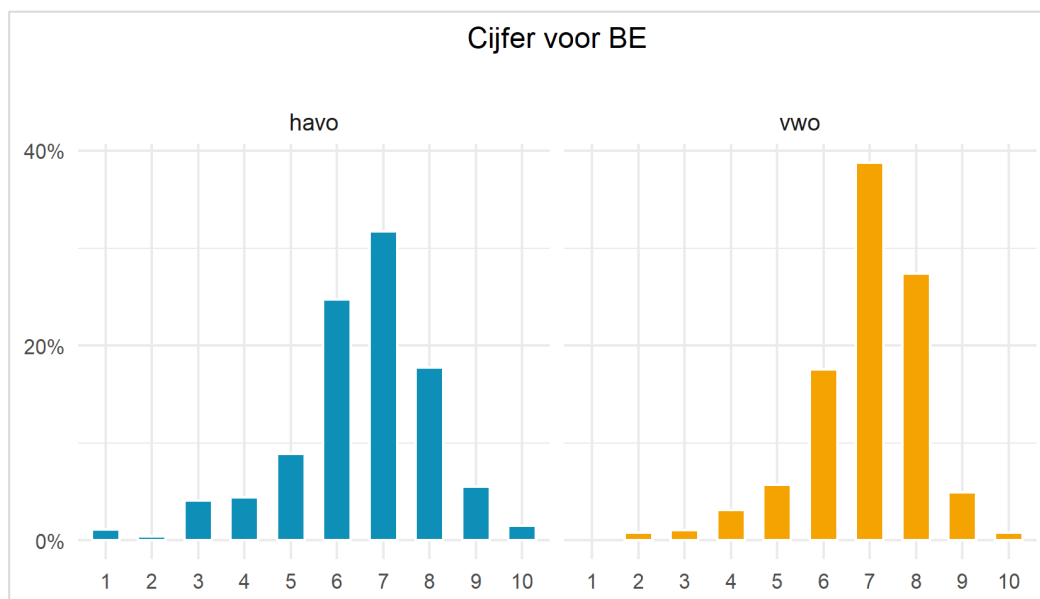
5.1.1 Algemene indruk

Figuur 17. Algemene indruk van leerlingen van het vak BE

In Figuur 17 is te zien dat ongeveer 70% van de leerlingen vindt dat ze uitgedaagd worden bij BE. Iets meer dan de helft van de leerlingen vindt BE een leuk vak. Bij de havo-leerlingen vindt 57% het een erg moeilijk vak, bij vwo-leerlingen is dat 45%. Dit verschil is interessant omdat de havo- en vwo-leerlingen het vak BE qua uitdaging vergelijkbaar ervaren. Ongeveer 18% van de leerlingen verveelt zich bij BE.

5.1.2 Cijfer voor BE

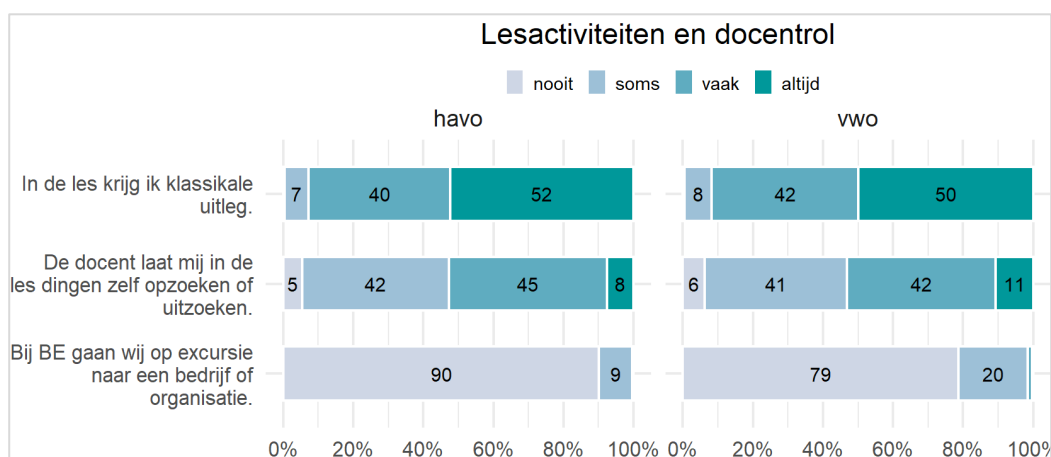

Figuur 18. Histogram van de cijfers die door de leerlingen gegeven zijn voor het vak BE.

In Figuur 18 worden de cijfers getoond die de leerlingen geven voor het vak BE. Dit wordt getoond in een histogram, dus de cijfers die ze geven staan op de x-as en op de y-as is af te lezen hoe vaak deze percentueel voorkomen.

Het vak krijgt van de leerlingen, zowel in havo als in vwo, gemiddeld een voldoende. Vwo-leerlingen geven het vak een iets hoger cijfer dan de havo-leerlingen (een statistisch significant verschil (t-toets, $p < 0.01$). De 399 vwo-leerlingen geven het vak gemiddeld een 6,9 en de 275 havo-leerlingen geven het gemiddeld een 6,5.

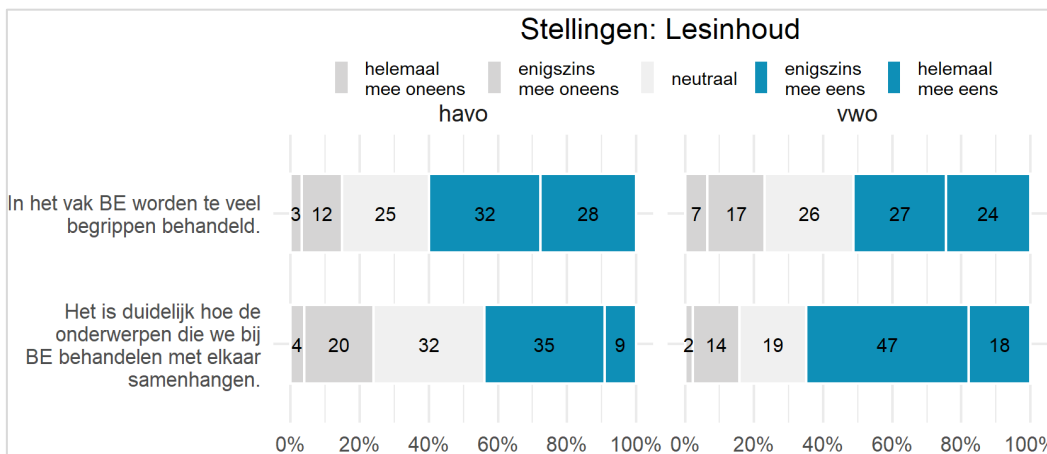
5.1.3 Lesactiviteiten en docentrol

Figuur 19. Stellingen over de lesactiviteiten en docent- en leerlingrol bij BE

Bij BE krijgen de meeste leerlingen in havo en vwo vaak (40%, 42%) tot altijd (52%, 50%) klassikale uitleg. In de les moeten de leerlingen soms (42%, 41%) of vaak (45%, 42%) dingen zelf uitzoeken. Doorgaans gaan de leerlingen in havo nooit (90%) op excursie; in vwo is dat percentage iets lager (79%) en gaat 20% soms op excursie.

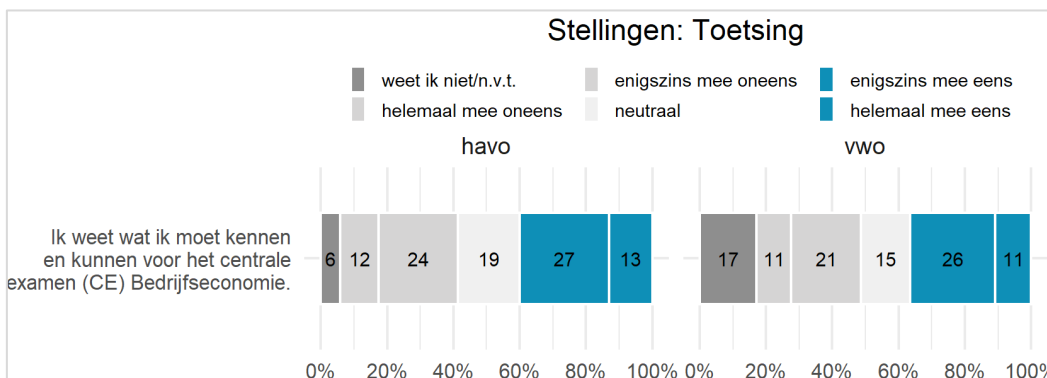
5.1.4 Lesinhoud

Figuur 20. Stellingen over de lesinhoud

Ongeveer 60% van de havo-leerlingen vindt dat er te veel begrippen worden behandeld bij BE. Van de vwo-leerlingen vindt 51% dat. Hoe de begrippen samenhangen met elkaar is voor 44% van de havo-leerlingen duidelijk; bij de vwo-leerlingen is het duidelijk voor 65%.

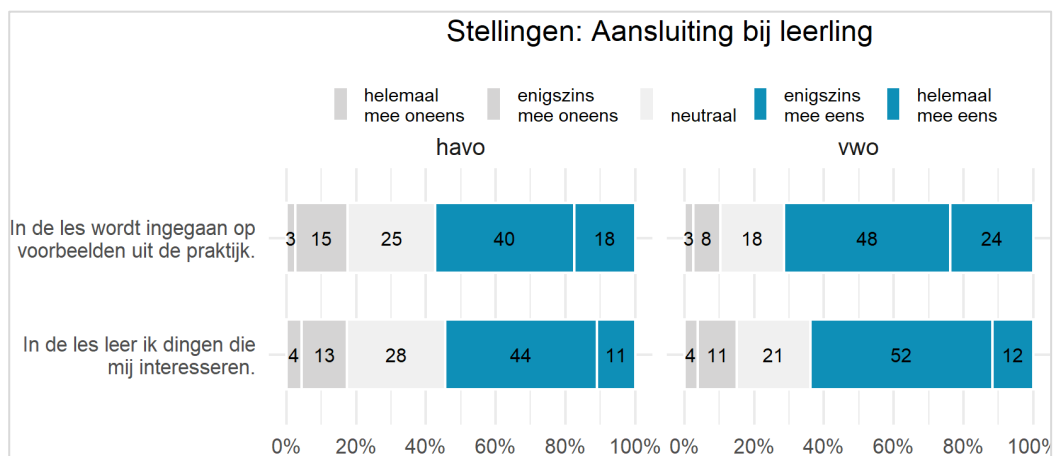
5.1.5 Toetsing

Figuur 21. Stelling over de toetsing van het programma

Het is voor 40% van de havo-leerlingen bekend wat zij voor het CE moeten kennen en kunnen. Voor de vwo-leerlingen is dat 37%.

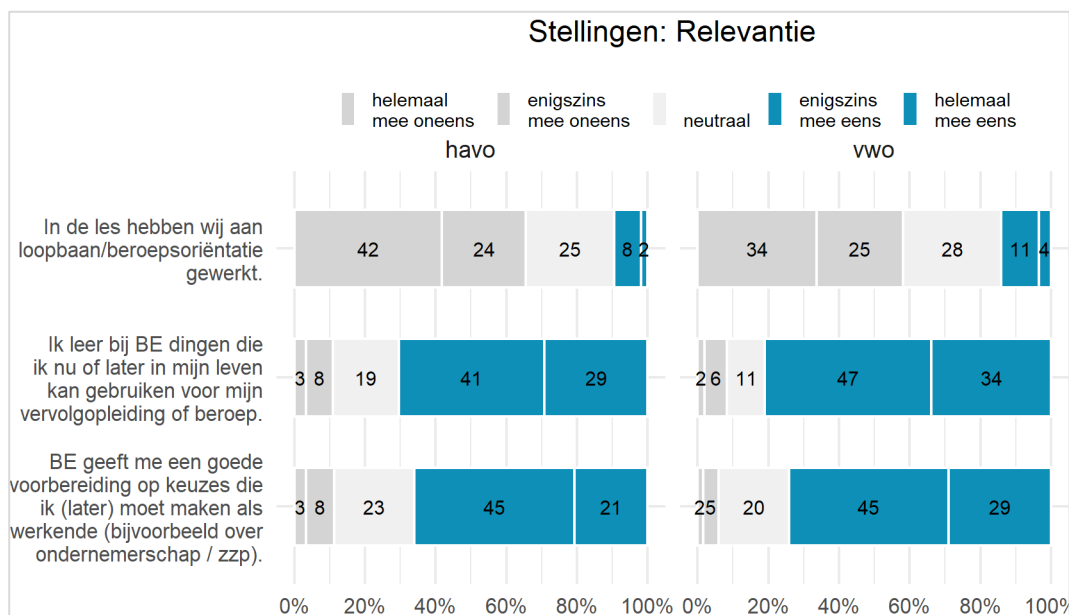
5.1.6 Aansluiting bij leerling

Figuur 22. Stellingen over de aansluiting van het programma bij de leerling

Ruim 60% van de leerlingen vindt dat in de les wordt ingegaan op voorbeelden uit de praktijk (havo 58% en vwo 72%). Ruim de helft van de leerlingen vindt dat zij interessante dingen leren in de les (havo 55% en vwo 64%)

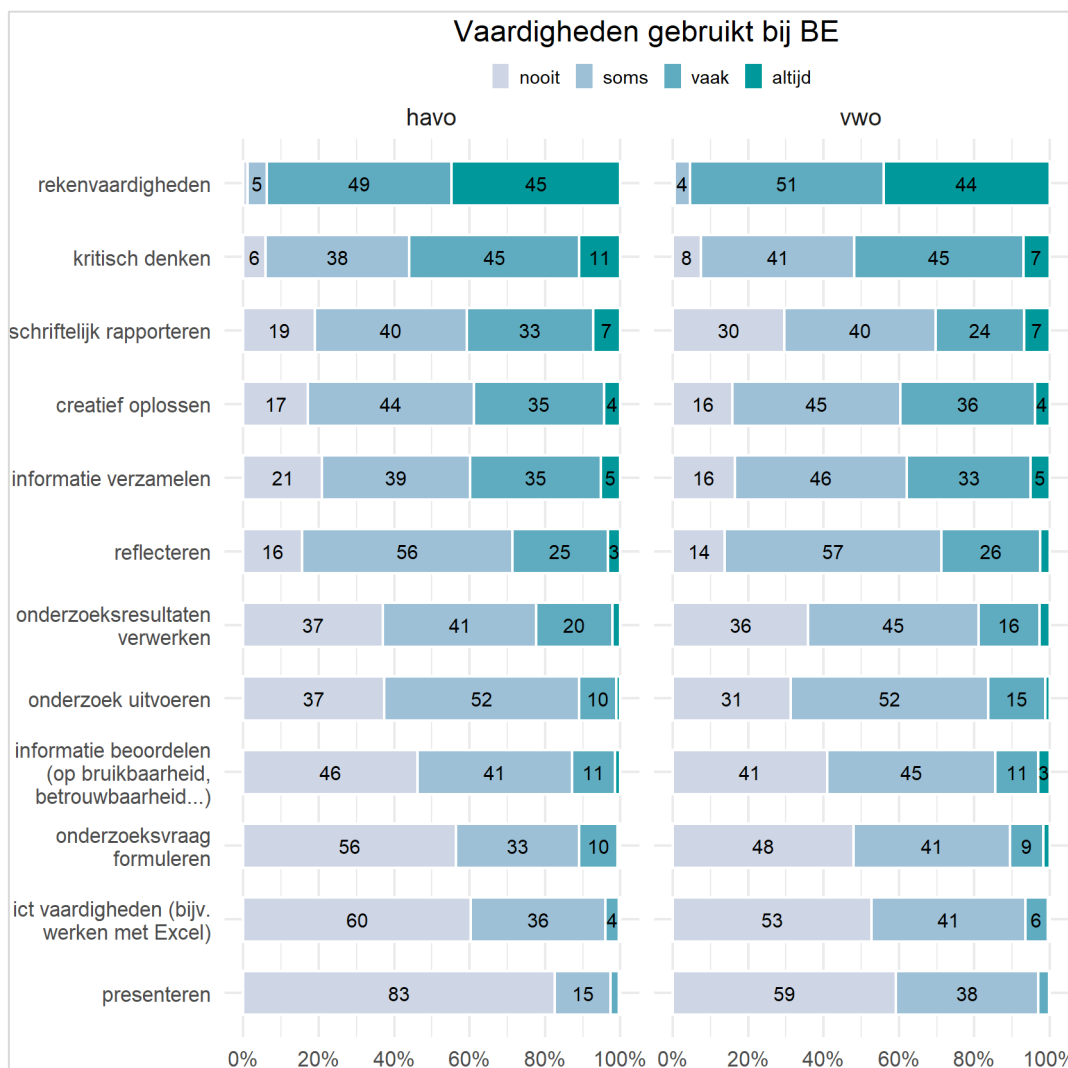
5.1.7 Relevantie

Figuur 23. Stellingen over de relevantie van het vak voor de leerling

In de les vindt maar een klein deel van de leerlingen, ongeveer 10%, dat zij in de klas gewerkt hebben aan loopbaan/beroepsoriëntatie (havo 10% en vwo 15%). Ruim 70% van de leerlingen vindt dat zij dingen leren die ze later kunnen gebruiken (havo 70% en vwo 81%). Een iets kleiner aandeel (ruim 66%) van de leerlingen vindt dat het vak ze een goede voorbereiding geeft op de keuzes die ze verwachten te gaan maken als werkende (havo 66% en vwo 74%).

5.1.8 Vaardigheden gebruikt bij BE

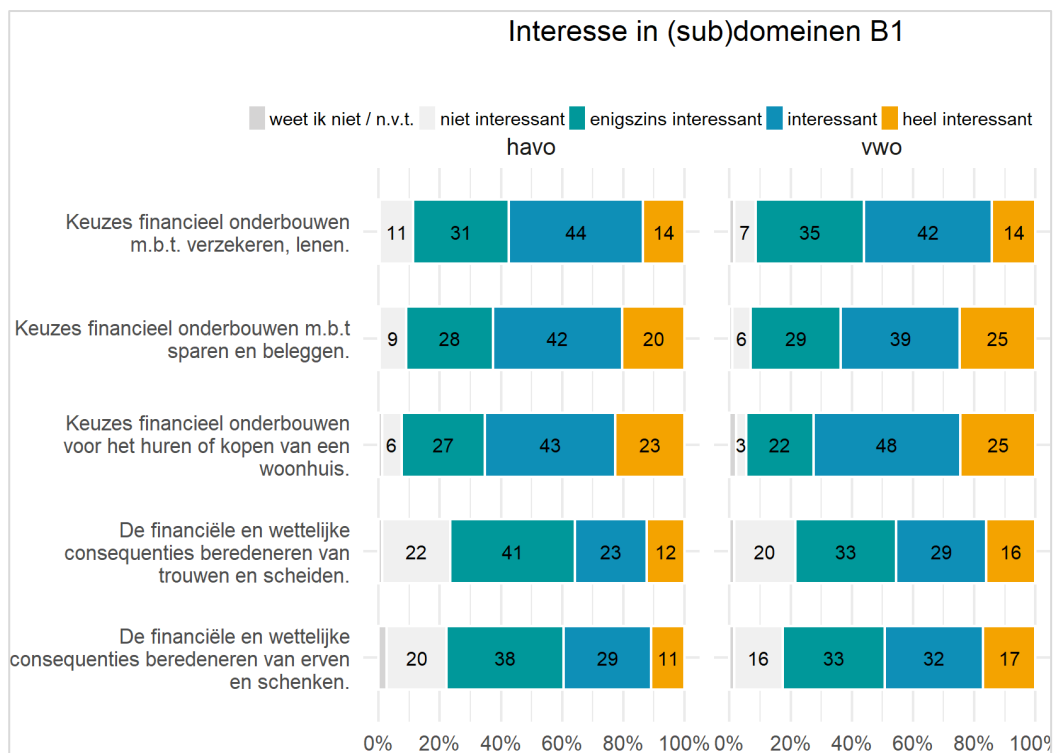
Figuur 24. Vaardigheden gebruikt bij BE, voor havo- en vwo-leerlingen. Gerangschikt naar gewogen gemiddelde

In Figuur 24 is te zien welke vaardigheden de leerlingen vinden dat ze gebruiken in de les bij BE. De rekenvaardigheden worden door havo- en vwo-leerlingen het meeste gebruikt (vaak-altijd). Vervolgens vinden ze dat ze vaak kritisch denken. Schriftelijk rapporteren, creatief oplossen en informatie verzamelen en reflecteren doen de leerlingen soms - vaak. Het formuleren van onderzoeksvragen, het verwerken van onderzoeksresultaten en het uitvoeren van onderzoek, en het beoordelen van informatie doen de leerlingen nooit - soms. ICT gebruiken en presenteren doen de leerlingen gemiddeld nooit. Tussen havo-en vwo-leerlingen is weinig verschil, behalve voor presenteren.

Vergeleken met de aandacht die de docenten zeggen te besteden aan de vaardigheden zijn er geen grote verschillen. Alleen het schriftelijk rapporteren is bij de leerlingen hoger in frequentierangorde (plaats 3 vs. op plaats 6 bij de docenten)

Waardering domein B

Een belangrijke vernieuwing in het programma is het overkoepelende domein B Van persoon tot rechtspersoon. Dit domein is toegevoegd ten behoeve van de samenhang en verbinding van persoonlijke en organisatorische invalshoeken; het is bedoeld om de rode draad binnen het programma vorm te geven. In de vragenlijst is speciaal dit domein en haar subdomeinen eruit gelicht om te zien hoe de leerlingen die ervaren in de lespraktijk, zie Figuur 25.

Figuur 25. Waardering voor subdomeinen B1

Alle subdomeinen in Figuur 25 worden door een meerderheid van de leerlingen minstens als enigszins interessant gewaardeerd. Maar er is een verschil in de waardering tussen de subdomeinen. Een meerderheid van de leerlingen vindt de subdomeinen over het financieel onderbouwen van keuzes met betrekking tot verzekeren en lenen (58%), sparen en beleggen (62%) en het huren of kopen van een huis (66%) interessant tot heel interessant. De andere twee subdomeinen scoren daarop lager: de financiële en wettelijke consequenties van trouwen en scheiden (35%) en van erven en schenken (40%).

Het hoogst scoren de subdomeinen over de keuzes m.b.t. het huren of kopen van een huis (23-25% heel interessant) en sparen en beleggen (20-25% heel interessant). Het laagst scoren de subdomeinen over trouwen en scheiden (22%-20% niet interessant) en over erven en schenken (20-16% niet interessant) - maar ook voor deze subdomeinen vindt het merendeel van de leerlingen (ruim 75%) het wel minimaal enigszins interessant. Vwo-leerlingen waarderen de subdomeinen gemiddeld iets hoger.

Referenties

Akker, J. van den (2003). Curriculum perspectives: An introduction. In J. van den Akker, W. Kuiper & U. Hameyer (eds.), *Curriculum landscapes and trends* (pp. 1-10). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Commissie Boot (Vakvernieuwingscommissie M&O) (2014). *Van M&O naar Bedrijfseconomie, ondernemerschap en financiële zelfredzaamheid*. Enschede: SLO.

Elzen, M. den, & Penning de Vries, B. (2019). *Monitoring invoering vernieuwde bedrijfseconomie: Startmeting docenten 2018 - 2019*. Enschede: SLO.

Bijlagen

Bijlage 1: Open vraag docenten: Beschrijf invulling

domein H

(Reacties: havo: n=111, vwo: n= 41)

Beschrijf kort hoe je invulling / welk thema je gaat behandelen gaat geven aan domein H (keuzeonderwerpen)?	alle	h	v
Gerubriceerd antwoord			
Weet niet of het lukt	48	39	9
MVO/ Circulair ondernemen	26	22	4
Geen	25	22	3
Boekhoudachtige zaken	20	14	6
Een spel, zoals bizzgames, managementgame	14	9	5
Bedrijfje concreet opzetten	9	6	3
Beleggen	7	5	2
Excel uitbreiden	6	4	2
LOB-achtig	5	5	0
Uitbreiding op domein C (personeelsbeleid)	5	3	2
Leerling kiest uit lijst	5	2	3
Investeringsplan	4	2	2
NIMA	3	3	0
Ondernemingsplan (neutraal)	2	2	0
Evenement opzetten	2	1	1
Verdiepen op E marketing	1	1	0
Iets rondom sponsoring	1	1	0
Overig	13	8	5
	196	149	47

Bijlage 2: Open vraag docenten: Domeinen die de leerlingen moeilijk vinden

(129 reacties: 95 voor havo, 34 voor vwo)

Zijn er (sub)domeinen die de leerlingen moeilijk vinden?	totaal	havo	vwo
Gerubriceerd antwoord			
Algemeen moeilijk (redenen: veel, geen samenhang, abstract, te gedetailleerd)	14	9	5
Algemeen - Niet motiverend	2	2	0
benodigde snelheid door stof maakt veel lastig voor II	5	4	1
nog (te) weinig zicht op	1	0	1
B	17	13	4
B1	9	8	1
B1.2	4	2	2
B1.3	2	2	0
B1.4	21	15	6
B1 specifiek onderdeel (belastingen)	1	1	0
B1 specifiek onderdeel (beleggen)	1	1	0
B1 specifiek onderdeel (effecten)	1	0	1
B2	2	2	0
B specifiek onderdeel	2	2	0
C	2	1	1
C2	1	1	0
D	2	2	0
D2	19	15	4
E	2	1	1
F	8	6	2
F1	2	2	0
F2	32	22	10
G	5	5	0
Overig	10	6	4
	165	122	43

Bijlage 3: Open vraag docenten: Domeinen die de docent moeilijk vindt om met de leerlingen te behandelen

(116 reacties: 84 voor havo, 32 voor vwo)

Zijn er (sub)domeinen die je moeilijk vindt om met de leerlingen te behandelen?	alle	havo	vwo
Gerubriceerd antwoord			
Algemeen - hoeveelheid	2	2	0
Algemeen - moeilijk	1	0	1
Algemeen - veel theorie en feiten	1	1	0
nee	16	12	4
B	14	9	5
B1	12	9	3
B1.2	1	0	1
B1.4	34	25	9
B2	1	1	0
B4	1	1	0
C	7	5	2
C1	2	1	1
C2	5	4	1
D1	1	0	1
D2	5	3	2
E	8	6	2
E2	2	2	0
F	2	2	0
F2	18	11	7
G	2	2	0
Overig	2	1	1
	160	114	46

Bijlage 4: Open vraag docenten: Opmerkingen aan het einde van de vragenlijst

In totaal zijn er 158 reacties gegeven over het nieuwe programma BE. Deze zijn hieronder weergegeven met minimale edits voor publicatie. Gesorteerd op sector (h= havo, v= vwo, h/v = havo/vwo) en vervolgens alfabetisch.

Opmerking	Sector
Algemeen geldt dat het havo programma te overladen is met verplichte lesstof.	h
Als echte m&o docent ben ik echt erg verdrietig met de veranderingen van het vak. Echt geen verbetering maar een verslechtering van het vak.	h
De methodemakers hebben weinig risico durven nemen. Veel te omvangrijk. Voor Havo ook veel te hoog abstractieniveau	h
De naamsverandering van het vak is uitstekend. Er wordt voor mijn gevoel wat teveel de nadruk gelegd op de privé persoon. Hopelijk wordt bij het echte CE meer de nadruk gelegd op rechtspersoon en het toepassen van bedrijfseconomische begrippen door middel van berekeningen	h
Een aantal onderwerpen horen mi niet thuis bij bedrijfseconomie.	h
Graag zou ik meer oefenmateriaal voor het examen Beco ontvangen. Daarnaast wil ik nog een keer benadrukken dat het programma te overladen is en dat er een keuze gemaakt dient te worden. Ik spreek hier mn over de havo. Het meer buiten de deur kijken met leerlingen zo geweldig zijn voor de leerlingen maar is nu niet mogelijk gezien de hoeveelheid stof.	h
Het nieuwe examenprogramma is nu veel te veel waardoor leerlingen door de bomen het bos niet meer zien en niet meer gemotiveerd zijn. Helaas kan ik zelf ook niet goed inschatten hoe het CE eruit gaat zien. Echt heel erg jammer dat de overladenheid nu zo op de voorgrond is gekomen want er zijn nieuwe onderdelen die leerlingen wel aanspreken. Ik ga niet op bedrijfsbezoek en laat gastsprekers komen. Een verplicht onderdeel op onze school is het jaarverslag van de school/het bestuur. Het kost extra tijd maar ik vind het uit oogpunt van de toepassing van de leerstof en de horizontale verantwoording heel erg belangrijk. De bestuurder heeft vragen van leerlingen beantwoord.	h
Het CE-programma lijkt overvol. Veel verschillende onderwerpen, weinig tijd om onderwerpen uit havo 4 te herhalen. De lesmethode lijkt sommige oude examenonderwerpen niet te durven schrappen. Nu maak ik af en toe zelf de keuze om dat te doen (aan de hand van de syllabus), maar twijfel dan vaak of ik daarin de juiste keuze maak. Goed voorbereiden op het CE blijft hierdoor lastig en spannend.	h
Het nieuwe examenprogramma invoeren ervaren wij binnen de sectie als zeer stressvol.	h
Het nieuwe programma is interessanter m.b.t. thema's, maar véél te ambitieus. Er blijft nagenoeg geen ruimte over voor iets extra's, waar het vak zich juist wel voor zou moeten lenen (denk beroepsoriëntatie, actualiteit, praktijk).	h
Het programma op de Havo is erg vol	h
Het programma zit te vol, er zijn te veel onduidelijkheden over de diepgang die leerlingen moeten weten bij het eindexamen. M&O bracht m.i. meer kennis bij de leerlingen bij voor een bedrijfseconomische opleiding dan het vak Bedrijfseconomie	h
Ik ben erg ontevreden over beide methodes die wij gebruiken. Beide methodes zijn te uitgebreid en bevatten veel onderwerpen die niet in syllabus staan. Het programma is al overvol en dit maakt het niet makkelijker voor zowel docenten als leerlingen. Het vak M&O was duidelijk en de methoden toen waren ook een stuk beter en overzichtelijker.	h
Ik vind het een zeer vol programma, zeker voor de havo.	h
[lesmethode] is een verschrikkelijke methode	h
M&O bereidde de leerlingen beter voor op het hbo. Nu is alles veel oppervlakkiger. Dat vind ik jammer. De verandering in B vind ik totaal niet van toegevoegde waarde.	h
Prima programma alleen sommige onderwerpen iets te uitgebreid. Zelf nog onzeker over hoe het examen er uit gaat zien. Leerlingen vinden dat ze te laat horen of ze een formuleblad bij het CE krijgen of niet. Met name voor de ratio's maken ze zich er zorgen over.	h
De hoeveelheid onderwerpen is enorm, daardoor ervaren we tijdsdruk. -De steeds weer veranderende begrippen die in de syllabus staan zijn een hel. En dan ook de termen die	h

gebruikt worden in plaats van bruto winst bijvoorbeeld zijn onnavolgbaar voor 16-18 jarigen. En dan veranderen ze ook nog steeds waardoor wij als docenten alle opdrachten en toetsen en ppt en het andere lesmateriaal en onze uitleg elke keer aan moeten passen. -Ik zou het waarderen als het standaard overzicht van een jaarverslag (EBITDA) bijvoorbeeld in de syllabus wordt opgenomen als schema.	
De syllabus biedt onvoldoende handvatten om echt te doorgronden wat de bedoeling is dat ze kunnen en er is nergens een loket waar je hierover vragen kunt stellen. Vooral dat laatste vind ik echt een gemis.	v
De syllabus is heel onduidelijk en blijft onnodig vaag. Daarnaast is deze ondertussen veranderd.	v
Een leuk programma is het geworden voor mij als docent. Alles wat voor 2000 in Boekhouden 2 aan bod kwam, zit er nu weer in. Interessant. Leerlingen vinden het nu jammer genoeg erg moeilijk. Tijd om goed te herhalen is er niet. Ik raak de motivatie behoorlijk kwijt. Als ik kijk naar mijn Eindexamencijfers van de laatste 20 jaar, dan behoorde mijn leerlingen tot de top van Nederland. Nu hou ik mijn hart vast voor de toekomst. Leerlingen zijn nog steeds leuk en willen vanalles, echter ik verlies ze bijna richting het eind examen. Programma te uitgebreid en voor de weinig uren erg pittig voor de gewone leerling die ik bij M&O wel mee kan nemen, maar nu verlies ik ze.	v
een vak moet eerst draaien en ik zie graag eerst het eerste CE, dan weet ik pas of mijn beeld klopt	v
Er zijn helaas nog te weinig toetsen beschikbaar en te weinig voorbeeld eindexamens en ik hoop dat dat binnenkort wel beschikbaar is.	v
het nieuwe BE programma is een verbetering, wel zijn de juridische onderwerpen trouwen scheiden erven en schenken gevaarlijk, de wetgeving wijzigt continu, daar kan een methode schrijver niet op inspelen, bovendien zijn er bijna altijd uitzonderingen dus vragen maken hierbij is zeer lastig	v
Het programma is te overladen, heel jammer, een gemiste kans!	v
Het programma is vol. Er is veel niet duidelijk over wat gevraagd kan worden. De methode 'in balans' gaat te uitgebreid op zaken in. Ernstige twijfel over wat wel of niet moet. Te weinig voorbeeldexamens.	v
Ik merk dat ik nu meega met mijn methode maar nog onvoldoende overzicht heb over het geheel en hoe het examen dadelijk gaat worden. Ik heb het idee dat een deel bekend zal zijn, want over dezelfde stof. Maar ik ben erg benieuwd naar niveau en diepgang van de vragen over met name domein B.	v
Lesmethode is uitgebreid maar syllabus biedt weinig houvast om in te korten. Het is weer meer geworden en er is veel algemene economie bij gekomen waarvan de meerwaarde me niet duidelijk is.	v
behoefte aan duidelijke 'lijst' met wat leerlingen kunnen verwachten op examen. N.a.v. de proefexamens is al veel discussie ontstaan over wat wel/niet tot stof behoort.	h/v
Breng het aantal eindtermen terug voor de ce. Less is more!	h/v
Ce stof havo te veel Te veel theorie Zijn havo leerlingen Havo leerlingen meer praktische opdrachten En minder theorie Trouwen scheiding enz is ver van mijn bed show	h/v
De methode (in balans) sluit niet aan bij de syllabus.	h/v
De methodes zijn veel uitgebreider geworden wat het aantal pagina's betreft, maar het aantal uren is gelijk gebleven.	h/v
De stof voor de havo is veel te uitgebreid waardoor het erg oppervlakkig blijft.	h/v
De syllabus geeft aan welke onderwerpen leerlingen moeten kennen, maar geeft niet aan in hoe diep je de onderwerpen moet kennen. Moet je de wetteksten kennen of niet? In hoeverre moet je de onderliggende gedachte van de wetteksten kennen? (Fin. Zelfredzaamheid). Hoe wordt het begrip 'brutowinst' straks in de examens omschreven? Hoe diep wordt ingegaan in de examens op keuzemogelijkheden? Bv studiekeuze, verzekeringen, etc. Er is één voorbeeldexamen en ik zou graag meer voorbeeldexamenopgaven hebben over de nieuwe onderwerpen.	h/v
Eigen methode voldoet goed. Leerlingen zeer tevreden. Financiële zelfredzaamheid vervelende toevoeging.	h/v
Er is erg weinig samenhang in het programma voor de leerling, erg moeilijk, vooral op havo, om dit de leerling duidelijk te maken.	h/v
Er wordt veel geklaagd over nieuwe programma. Weinig docenten vinden het nog leuk om te geven en havo leerlingen vinden het vet saai	h/v
Er zal weinig mee gebeuren, de syllabus verandert meer dan eens, je weet als docent niet wat je te wachten staat op het CE. Programma overvol, kan een havo leerling nooit allemaal tot zich nemen. Er moet snel iets worden aangepast, anders grote drama's rond CE BEC.	h/v
Ga aub snel aan het werk. Erfenissen, schenkingen en samenlevingsvormen weglaten, zodat het vak aantrekkelijk blijft voor leerlingen en leraren.	h/v

Graag meer overleg tussen methode schrijvers en examens samenstellers over wat er nu wel en niet gevraagd kan worden mbt de hoofdstukken familie (trouwen etc) en schenken en erven. Havo programma is overvol!	h/v
Havo heeft veel te veel stof voor een korte periode. Vwo is goed.	h/v
Havo programma is overladen. Jammer want domein H kom ik niet aan toe. Meer informatie over komend examens.	h/v
Het examenprogramma BE voor de havo is meer dan overvol!	h/v
Het Havo programma kan beter wat beperkt worden op bijvoorbeeld personeel en organisatie. Ik vind dit wel jammer, (heb er zelf heel veel mee), maar het zit wel in school examens en niet centraal dus kan makkelijk wat beperkt worden. Verder wordt die FZ door havo leerlingen als veel ervaren en weinig doelgericht. Jammer.	h/v
Het onderwerp Samenleven is te uitgebreid. Verder kan ik niet goed inschatten wat de leerling mag verwachten op het eindexamen.	h/v
Het programma (havo/vwo) is overladen	h/v
Het programma is overladen	h/v
Het programma is veel te overladen. Ik heb doorlopend het gevoel dat de stof niet 'beklijft' maar tijd om er langer bij stil te staan is er niet. Dit gevoel wordt bevestigd in toetsen: als ik nu eenzelfde opgave toets als vroeger toen het nog M&O was zijn de resultaten echt slechter (bijv. winstverdeling). Het argument dat onderwerpen door de stof heen worden herhaald en dus minder tijd kosten gaat niet op: vooral op havo moet je het gewoon weer uitleggen. Daar komt nog bij dat het erop lijkt alsof de methode toch vooral niets wil missen en soms heel diep op onderwerpen ingaat. Een voorbeeld: het schrijven van een optie. Ik kan er nog veel meer noemen. Als dit het niveau moet gaan worden is daar simpelweg niet aan te voldoen. Om kort te gaan: de nieuwe onderwerpen zijn interessant en zeker zinvol maar binnen de tijd die ik heb niet naar behoren te doen.	h/v
Het programma is veel te vol voor het aantal studielasturen en domein B, personeelsbeleid en marketing gaat veel te diep in op de stof. Daarbij is het totaal niet duidelijk hoe diep leerlingen deze stof moeten kennen ten tijde van het examen.	h/v
Het programma van de Havo is veel te vol! Juridische aspecten van erven, pensioenen, scheidingen gaan veel te ver voor de leerlingen. Dit staat enorm ver af van hun belevingswereld. Verder jammer dat de hefboomwerking uit het havo-programma is gehaald. Ik zou het fijn vinden als het weer echt bedrijfseconomie zouden worden. Haal het hele onderdeel financiële zelfredzaamheid er maar uit. Hoort mijn inziens ook meer bij economie dan bij bedrijfseconomie.	h/v
Het programma voor de havo is veel te uitgebreid en behoorlijk pittig voor deze leerlingen. Dit werkt demotiverend voor beide partijen. Op het vwo is het prima alleen vind ik call en put opties wel erg ver gaan voor een middelbare scholier.	h/v
Het programma voor de havo is veel te vol. Weinig tijd voor herhaling.	h/v
Het programma voor zowel havo als vwo is veel te uitgebreid. Mede ook gezien de tijd die ik beschikbaar voor het lesgeven.	h/v
Ik ervaar dat er vooral vanalles is bijgekomen t.o.v. M&O (zeker wel mooie en waardevolle aanvullingen) maar nagenoeg niets is afgegaan. Ik heb geen ruimte voor 'extra' zaken, zoals bedrijfsbezoeken of extra opdrachten omdat ik nu alle tijd nodig heb om alles te behandelen. Dat is vaak al teveel in korte tijd en ook leerlingen ervaren dat ook. Verder zou ik graag meer zicht krijgen op de inhoud van het CE. Nu kan ik moeilijker inschatten waar nadruk ligt, zoals bij M&O inmiddels wel duidelijker was. Hoeveel theorie zit er in bijvoorbeeld? En hoe belangrijk zijn bepaalde onderdelen, zoals (de strategieën en berekeningen rondom) opties? Persoonlijk vind ik dit onderwerp weinig relevant en te diepgaand.	h/v
Ik heb het gevoel dat ik teveel in te weinig tijd moet bereiken.	h/v
ik hoop dat uit deze tussenmeting duidelijk wordt dat het nieuwe programma veel te vol zit... dat levert al drama's bij toetsen op en dat verwacht ik zeker ook op het cse.	h/v
Ik mis nog uitgevers dagen. ik mis extra CE/SE opgaven voor de leerlingen. Ik mis sturing in de diepgang van het Domein E marketing.	h/v
Ik moet in dezelfde tijd veel meer onderwerpen aansnijden, zie het examen met vrees tegemoet. Veel extra, niets minder. Vind de samenhang tussen onderwerpen niet echt terug. Voor middelbare scholieren niet veel herkenbaar.	h/v
Ik vind het programma veel te vol voor de hoeveelheid lestijd die gegeven is; Onderdeel marketing mag er wel uit. Eigenlijk was mi de hele aanpassing van M&O niet nodig.	h/v
Ik vind dat er in vergelijking met M&O veel minder diepgang in het programma zit, en veel meer onderwerpen oppervlakkig behandeld. Het plezier in lesgeven in dit vak is erg verminderd, in combinatie met het niet aan onze wensen voldoen van de methode [lesmethode]. Volgend jaar stappen we over op [lesmethode].	h/v
ik vind de nieuwe vakinhoud verschrikkelijk en heb veel spijt van de gekozen methode	h/v

Ik vind het heel lastig te bepalen hoe diep ik moet gaan bij Trouwen, Schenken, Erven. [lesmethode] gaat volgens mij veel te diep !	h/v
ik vind het oude M&O programma aantrekkelijker, er is te veel recht en theorie gekomen als vervanging van cijfermatig inzicht, dit is een verslechtering	h/v
Ik vind het veel werk in korte tijd, hierdoor heb je geen tijd voor extra dingen of extra verdieping. Ik bespreek onderwerpen die wel op SE moeten maar niet in CE komen al weg, zodat ik meer tijd heb om de CE onderdelen uitgebreid te bespreken. Ook is het niet duidelijk hoe het CE er uit gaat zien en dus heb ik veel moeite om een tentamen te maken, het is maar afwachten of dit aansluit bij het CE.	h/v
Ik zou het heel erg prettig vinden als er voor het examen nog een paar extra examenvraag voorbeelden gepubliceerd worden zodat we weten wat belangrijk gaat zijn voor het eindexamen.	h/v
In de syllabus is de handelonderneming vervallen; in onze methode [lesmethode] wordt deze nog wel besproken. Kennelijk na maken methodes nog veranderingen. Maakt het voor docenten onduidelijk om het overzicht te houden.	h/v
In het algemeen kunnen de vwo leerlingen de stof wel aan. Het niveau van havo ligt veel te hoog voor de leerlingen!	h/v
Jammer dat de invoering van het nieuwe examenprogramma zo'n mooi en duidelijk vak M&O naar de knoppen heeft geholpen. Het was zo'n mooi en volledig bedrijfseconomisch programma.	h/v
Jammer dat het programma zo overladen is; je weet niet wat er echt belangrijk is. Ook toetsopgaven zijn moeilijk te vinden dus toets maken kost heel erg veel tijd. Erg benieuwd naar eerste resultaten op ce.	h/v
Je kunt een hele simpele conclusie trekken: Het programma voor de havo is veel te vol De docent krijgt niet of nauwelijks ontwikkeltijd In het programma voor havo en vwo zit veel te veel theorie. Het mooie van het vak M&O is er van af. Heel weinig rekenwerk en inzicht. In de havo is het reproductie van theorie	h/v
Maak keuzes. Financiële zelfredzaamheid is erg belangrijk maar vind ik niet passen binnen BE maar binnen het algemene gedeelte voor iedere leerling. Door de druk van dat gedeelte is er veel te weinig tijd om andere zaken goed te kunnen doen.	h/v
Meer voorbeeldvragen voor examens zou goed zijn, de methode is hiervoor volstrekt ontoereikend.	h/v
Net zoals bij de vorige enquête: de hoeveelheid stof is erg groot ten opzichte van de tijd die beschikbaar is.	h/v
Omdat de methode nog niet voor H5 ontwikkeld was is in het 4e jaar veel te veel lesstof ingepland.	h/v
Onzekerheid over CE-toetsing is frustrerend	h/v
Op basis van de syllabus hebben we de methode gekozen. Daarna hebben we de syllabus er niet meer vaak bijgepast omdat de doelen perfect beschreven worden in de methode [lesmethode].	h/v
Op havo veel meer nieuwe stof erbij dan oude weg. Programma is overladen. Vwo lijkt meer te passen, maar ja 3 jaar...	h/v
Programma is te vol, verdeling ce/se is echt veel te scheef.	h/v
Schaf het neo klassieke denken af	h/v
Tot nu toe ervaar ik het programma als heel veel los zand. Het leeft niet bij leerlingen, is veel te vol, ik heb de tijd niet om het te laten beklijven zoals de bij M&O nooit een probleem was. Met name B1 wordt als een misser ervaren. Liever minder domeinen met meer diepgang, dan dit allegaartje.	h/v
Vind het komende examen voor havo erg spannend worden....	h/v
Voor havo is het vak niet leuk omdat het tempo te hoog ligt en de stof te moeilijk is. Er is hierdoor vorig jaar door veel minder leerlingen gekozen voor BE. Dit scheelt bij ons een hele klas!	h/v
Vooraf op havo een zeer diepe onvoldoende voor het overladen programma. Helaas komen deze signalen ook van collega scholen in de regio.	h/v
Wij hebben geen tijd voor vrijheid. Iedereen aan wat behandeld moet worden. Vrije keuze betekent zelf ontwikkelen en dat betekent werkdruk en daar hadden we al genoeg van. De methode levert enorme werklast op voor leerling.	h/v
Zoals op meerdere plaatsen al is aangegeven: er is dringend behoefte aan meer oefenmateriaal en aan een lijst van formules die bij het examen worden verstrekt.	h/v
Zou goed zijn om te vragen hoe we aankijken tegen het examenprogramma BE t.o.v. het vak M&O. Persoonlijk ervaar ik het duidelijk als een verzwaring. Er is veel bijgekomen en maar weinig afgegaan.	h/v

Bijlage 5: Open vraag leerlingen: Wat vind je leuk aan BE?

587 leerlingen vulden een reactie in over het nieuwe programma BE. Deze zijn hieronder weergegeven met minimale edits voor publicatie. De reacties die letterlijk overeenkwamen, zijn samengenomen. Gesorteerd op aantal voorkomens, vervolgens alfabetisch.

Reactie: Wat vind je leuk aan BE?	N
Nuttig voor later	58
Werken met getallen/ cijfers / berekeningen maken	32
Niks	19
Weinig	17
Diversiteit van de onderwerpen	12
Nuttig voor later en interessant	8
Alles	7
De docent	6
interessant	6
Uitdagend	5
Balans opstellen	4
Beleggen en sparen	4
leuk en uitdagend	4
Beleggen	3
Berekeningen maken	3
Dat je leert hoe een bedrijf in elkaar zit.	3
De onderwerpen	3
Je leert veel	3
leuk	3
Weet ik niet	3
Cijfers	2
De onderwerpen zijn interessant	2
De praktijk	2
De praktische opdrachten	2
je leert hoe je met geld om moet gaan	2
Logisch nadenken	2
Marketing	2
Nuttig	2
ondernemen	2
PO's	2
Theorie	2
Uitdagend en het rekenwerk	2
Aandelen	1
Af en toe doen we een opdracht samen, zodat we de stof beter begrijpen.	1
Afwisseling	1
Als het lukt	1
Basiskennis opdoen	1
Bedrijfsleven	1
Beleggen en hoe bedrijven functioneren.	1
Beleggen en investeren	1
Ben er goed in	1
Berekeningen maken, met opgaven die gebaseerd zijn op de praktijk	1
Best leuk	1
Bezig met de economie. Interessante zaken voor later in je leven.	1
Bezig zijn met de kanten van bedrijven en het voorkomen van problemen of oplossen.	1
Bij bedrijfseconomie ga je verder het bedrijf in, bij normaal economie blijft het vooral oppervlakkig.	1
Bijvoorbeeld de onderwerpen met betrekking tot het oprichten van een bedrijf.	1
Boekhouden	1
Bruikbare informatie en interessant	1
dat de theorie kan worden toegepast in de praktijk. Ik heb er later dus veel aan!	1
Dat er af en toe zinnige voor mijn leven informatie wordt gegeven	1
Dat er daadwerkelijk dingen worden uitgelegd die je later van pas kunnen komen, in plaats van dingen die je nooit gaat gebruiken.	1

Dat er heel veel realistische opdrachten zijn	1
Dat er met echte situaties wordt gewerkt	1
Dat er veel dingen die in de praktijk gebeuren aan bod komen tijdens de lessen. Je hebt er echt wat aan in de toekomst.	1
Dat het belangrijk is voor de toekomst	1
Dat het echt te maken heeft met je toekomstige leven	1
Dat het een goed inzicht geeft in het economische deel van het leven. Veel dingen die heel nuttig zijn om te weten omdat iedereen er mee te maken krijgt.	1
Dat het een van de weinige vakken is waarvan ik denk later iets aan te hebben	1
Dat het gaat over geldzaken die je in het dagelijks leven hoort maar niet begrijpt of kent.	1
Dat het heel veel te maken heeft met het realiteit en veel samenhang heeft ermee.	1
Dat het heel zichtbaar is wat je eraan hebt en dat je er echt iets van leert wat je later kan gebruiken, bijvoorbeeld het starten van een eigen bedrijf	1
Dat het later handig is als je iets ervan moet toepassen	1
Dat het me helpt om voor te bereiden op de toekomst.	1
Dat het over veel verschillende aspecten van bedrijven gaat.	1
Dat het relatief praktisch is.	1
Dat het te maken heeft met het dagelijks leven	1
Dat het veel onderwerpen bevat over het dagelijkse leven als ik volwassen ben.	1
dat het zo toepasselijk is op het dagelijkse leven	1
Dat ik de kennis later ook wil gebruiken	1
Dat ik dingen leer waarvan ik zeker weet dat die van pas gaan komen later in mijn leven en dat het aansluit bij de studie die ik wil gaan doen.	1
Dat ik er later rijk mee kan worden	1
dat ik hier echt iets belangrijks en bruikbaars leer	1
Dat ik nu eindelijk kan doen wat ik wil iets over eigen bedrijf	1
Dat ik veel leer over bedrijven en hoe het in elkaar zit.	1
dat ik wat meer weet over trouwen, scheiden etc	1
Dat ik weet wat ik er aan heb	1
Dat je belangrijke informatie leert die je in het dagelijks leven ook goed kan gebruiken.	1
Dat je de basis legt van het hebben van een eigen bedrijf	1
Dat je deels word voorbereid op het "echte" leven.	1
Dat je dingen leert die je later nodig hebt bv. Huren of kopen. En ik alles over een eigen bedrijf leuk maar dit is puur mijn eigen interesse.	1
Dat je echt kijkt naar de ondernemerswereld en hier ook de kennis van leert die je hier nodig hebt.	1
Dat je een beetje te weten krijgt over hoe je in de toekomst met financiën om moet gaan. Bijvoorbeeld bij het kopen van een huis of een lening afsluiten	1
Dat je een idee heb hoe je later een bedrijf moet runnen	1
Dat je een kijkje kan nemen hoe bedrijven zich presenteren	1
Dat je een kijkje krijgt in het leven van een bedrijf en dat je later makkelijker een bedrijf kan beginnen.	1
Dat je er iets aan hebt als je later een eigen bedrijf of iets in die richting.	1
Dat je er later echt iets aan hebt, wiskunde is eigenlijk gewoon nutteloos bijvoorbeeld want ik ga nooit later $A4=X7$ berekenen	1
Dat je er later je eigen bedrijf mee kan starten	1
Dat je er later wat aan hebt als belastingaangifte moet doen enzo. En bedrijfseconomie kan je goed toepassen in de praktijk.	1
Dat je er ook echt iets aan hebt en dat alles goed met elkaar samenhangt. Ik vind het veel rekenen bij dit vak ook leuk.	1
dat je goed inzicht krijg in een bedrijfsleven	1
Dat je het meer kennis krijgt over het opstarten van een bedrijf en hoe je dan verder moet gaan om het bijvoorbeeld te laten groeien.	1
dat je het op jezelf kan toepassen. Ik snap nu ook beter hoe de huur werkt en hoe lonen worden verdeeld	1
Dat je kunt rekenen en soms even moet puzzelen om tot de juiste antwoorden te komen	1
Dat je later de kans krijgt om een bedrijf te starten en financieel onafhankelijk wordt.	1
Dat je later eventueel een eigen onderneming kan starten.	1
Dat je leert hoe het er in de echte wereld aan toe gaat en hoe je daarmee om kan gaan	1
Dat je leert hoe je het beste met je geld om kan gaan.	1
dat je leert over hoe wat je met geld kan doen en het een inzicht geeft in een bedrijf	1
Dat je leert wat voor verschillende organisaties er zijn en hoe marketing werkt	1
dat je na kan denken en mee kan praten over hoe de economie en alles er nu uit ziet.	1
Dat je niet teveel hoeft te doen om een goed punt te halen en dat het meer begrijpen is dan leren of oefenen	1
Dat je nieuwe stof leert die je normaal niet bij economie leert	1

Dat je ook echt nuttige dingen leert, in tegenstelling tot andere vakken.	1
dat je relatief tot andere vakken meer dingen leert die je in je leven gaat gebruiken	1
Dat je soms dingen leert die ook handig zijn als je niet perse later iets met bedrijven wil doen ofzo	1
Dat je stof komt te weten zoals trouwen, schenken etc. wat je, naar alle waarschijnlijkheid, later in het leven gaat toepassen.	1
Dat je te weten krijgt hoe het werkt als je bijvoorbeeld een eigen bedrijf hebt	1
dat je vaardigheden kan ontwikkelen die je later nodig hebt. Zoals balansen opstellen, dit is handig als je hier iets later mee wil doen	1
Dat je veel bezig bent met cijfers	1
Dat je veel dingen krijgt die echt betrekking hebben op de werkelijkheid. Waarschijnlijk gebruik je het later ook ergens in je leven. En dat je dingen kan herkennen binnen bedrijven die jij geleerd hebt.	1
Dat je veel dingen leert van wat je in de toekomst nog tegen zal gaan komen	1
Dat je veel leert in de praktijk en dat ik weet dat ik dat nodig heb voor later in het bedrijfsleven waar ik naartoe wil.	1
dat je veel leert over soorten eigen ondernemingen en de voor en nadelen	1
dat we dingen behandelen die we in de toekomst kunnen toepassen zoals de consequenties van lenen en de voor en nadelen van kopen en huren.	1
Dat we dingen leren die zich zeker voordoen in het echte bedrijfsleven. Ik vind sommige hoofdstukken die meer te maken hebben met marketing wel veel leuker en interessanter	1
Dat we het later kunnen toepassen in t praktijk	1
dat we onderwerpen behandelen waar je later wat mee hebt	1
Dat we soms dingen leren die van toepassing kunnen zijn in de toekomst: huren of kopen	1
dat we veel dingen leren die je in de praktijk snel terug kan zien	1
De betrekking op het echte leven.	1
De creatieve kant van het vak.	1
De deelonderwerpen over de verschillende rechtspersonen en ondernemingen.	1
De delen die echt gaan over het managen van je eigen ondernemerschap	1
de dingen die ik later nodig hebben en de dingen die mij interesseren dat is wel best veel.	1
De dingen die je leert over bedrijven. Persoonlijk vind ik theorie leuker dan rekenen.	1
De dingen die je leert waarvan je ook echt het gaat gebruiken in de toekomst	1
De dingen hebben vaak betrekking op dingen in het bedrijfsleven	1
De dingen zoals een balans maken of bepaalde berekeningen die je vast later kunt gebruiken of tenminste de functie van weet.	1
De diversiteit en dat het een vak is waar je het gevoel hebt dat je iets leert wat je echt nodig hebt, of wat in de realiteit echt zo is. lpv leren rekenen met knikkers bij Wiskunde A	1
De diversiteit op het gebied van economie voor bedrijven; bedrijfseconomie leert je veel nuttige informatie en vaardigheden die je in de realiteit ook gaat gebruiken.	1
De diversiteit van de onderwerpen, maar het maakt niet uit hoe divers het is, alle onderwerpen komen steeds terug. Als je iets snapt dan wordt het ook steeds leuker om te maken.	1
De docent betreft de leerlingen bij de les en laat iedereen voor zich het probleem oplossen. Zo kan iedereen proberen om tot een oplossing te komen waardoor je er meer van leert. Ook vind ik bedrijfseconomie nuttig voor mijn latere ontwikkelingen.	1
De docent en de onderwerpen die er worden besproken zijn wel handig voor in je toekomst.	1
De docent is aardig en geeft goed uitleg verder zie ik hier mijn toekomst wel in	1
De docent zelf, maar ook de vrijheid die we krijgen om in de lessen zelf de opdrachten te maken	1
De docent, de dingen die je leert over hoe het harde leven eraan toe gaat en dingen die ik later goed kan gebruiken	1
De duidelijkheid die het geeft over dingen waar je eerst niks van wist.	1
De echtheid naar de praktijk	1
De economie	1
De economisch kant, het rekenen	1
de economische kant. vooral de theoretische kant.	1
de financiële kant van een bedrijf	1
De gezelligheid in de les	1
de hoofdstukken met lineaire hypotheke	1
de hoofdstukken over trouwen, huren en kopen	1
De informatie die je kan gebruiken in de toekomst	1
de informatie over omgaan met geld	1
de kennis die we opdoen over het financieel onderbouwen van belangrijke keuzes.	1
De keuzes voor het kopen of huren van een huis. Onderwerpen als trouwen en scheiden.	1
de klas	1

De kritische blik die vereist is bij BE	1
De lesstof en het te weten komen hoe het gaat in de wereld met geld.	1
De lesstof is duidelijk, en de supersamenvattingen zijn erg fijn, zeker als je een toets moet leren	1
De marketing hoofdstukken	1
De nieuwe rekenvaardige leren	1
De onderwerpen die betrekking hebben op mijn dagelijks leven, scheiden en erven bijvoorbeeld	1
De onderwerpen vind ik heel interessant, omdat ik later de bedrijfskundige kant op wil. En ik vind dat bedrijfseconomie een goeie balans heeft tussen theorie en rekenen.	1
De onderwerpen vind ik interessant en de lessen leuk, en ik wil er later misschien wel iets mee gaan doen	1
De opdrachten (als je het begrijpt)	1
De praktische toepasbaarheid van de informatie en onderwerpen	1
de projecten, dat jezelf echt dingen gaat onderzoeken	1
De realiteitsverband en dat we het later ook echt toe kunnen passen (nuttigheid)	1
De regels	1
De rekensommen en het onderbouwen met een berekening.	1
De rekenvaardige dingen	1
De relevantie van het vak, je hebt er wat aan	1
De relevantie voor het echte leven	1
De stof die we behandelen en dat j ook vooruitgang ziet in hoe je opdrachten maakt	1
de theoretische kant van ondernemingsvormen en alles wat komt kijken bij het opstarten van een bedrijf.	1
De theoretische vragen	1
De theorie die je leert voor later in je leven	1
de theorie en hoe dingen leert die later van toepassing zijn als je bijvoorbeeld gaat trouwen of moet lenen	1
De theorie, hoe bedrijven in zijn werking gaan	1
de theorie, persoonlijke financiële zelfredzaamheid en marketing enz	1
De uitdagende lesstof in samenhang met de relevantie	1
De uitdagingen en verschillende vlakken van het vak	1
De variatie in de hoofdstukken en de echte theorie (scheiden, trouwen, leningen)	1
De verschillen in soorten onderwerpen	1
de video's	1
de voorbeelden uit de praktijk en hoe mijn leraar het in zijn eigen leven doet	1
De zelfredzaamheid die je leert	1
Dingen die ik kan vergelijken met mijn huidige werk in de horeca	1
Dingen die je herkent die je later zelf mee gaat maken.	1
dingen die te maken hebben met het hebben van een bedrijf	1
Dingen die te maken hebben met jezelf als rechtspersoon: zoals trouwen, scheiden. Het is een goede voorbereiding op je latere financiële leven	1
Dingen leren die later in het leven van pas komen	1
Dingen leren die later van pas kunnen komen	1
dingen leren over de echte wereld	1
Dingen leren waar je later wel wat aan hebt voor als je zelf je economische zaken moet regelen	1
Diversiteit van de onderwerpen en nuttig voor later	1
Diversiteit van onderwerpen	1
Een variatie van leerstof, je hebt veel hoofdstukken met veel verschillende onderwerpen	1
Eigen bedrijf oprichten	1
Erachter komen hoe de financiële wereld werkt.	1
Erven en verzekeren	1
experimenteren	1
financiële basisvaardigheden	1
Financiële redzaamheid wordt groter, dit is gunstig in de toekomst.	1
focus op bedrijven	1
gaat in op de situatie binnen het bedrijfsleven	1
Geld	1
Heeft heel veel met de samenleving te maken.	1
het administratieve gedeelte van een ondernemen vind ik interessant.	1
het bedrijfsleven is interessant	1
Het behandeld onderwerpen die ik later in de praktijk tegenkom.	1
Het beredeneren van financiële keuzes als lenen of sparen vind ik interessant.	1
Het bezig zijn met economische / bedrijfsgerelateerde onderwerpen.	1

Het bezig zijn met verschillende aspecten van bedrijven	1
Het denken vanuit een organisatie	1
Het economische gedeelte.	1
Het feit dat de lesstof je kan helpen als jij uiteindelijk een eigen onderneming wil starten, het onderscheidt zich daarmee van de andere vakken.	1
Het feit dat ik later heel veel aan dit vak ga hebben in mijn dagelijks leven	1
het feit dat je er echt dingen uit het dagelijks leven in terug ziet komen en je het later ook nog kan gebruiken	1
het gaat iets te snel dus kan niet heel goed beredeneren wat ik nou interessant vind.	1
Het gaat in op belangrijke dingen in de maatschappij. Het helpt je ook al voor een groot deel voor je vervolgopleiding. Een van de weinige vakken waar ik later nog iets aan denk te hebben.	1
Het gaat om best wel relevante dingen waarmee je later in je leven wel eens te maken kunt krijgen.	1
Het geeft inzicht in handelingen waarom een bedrijf bepaalde handelingen verricht. Ook geeft het voorbereidingen op financiële aspecten voor later zoals.	1
Het geeft me een gevoel dat ik nuttig bezig ben met dingen wat niet alleen op een school terugkomt in je leven	1
Het geeft veel uitleg hoe de samenleving in elkaar zit. Bijvoorbeeld erven en schenken, woningen.	1
Het is afwisselend, je leert heel veel nieuwe dingen zonder dat het je overweldigt. Ook hoef je zelf geen samenvatting te maken zijn er veel oefen opgaves van verschillende niveaus om te oefenen voor de toets.	1
Het is een goede afspiegeling van hoe de samenleving in elkaar steekt	1
Het is een goede basis voor je latere leven	1
Het is handig bij beslissingen die in de toekomst genomen moeten worden.	1
het is handig voor later als je zelf een eigen bedrijf wilt beginnen, wat ik ook wil, dus je kan tijdens het maken van opdrachten/leren al zelf bedenken hoe dit later bij jou gaat	1
Het is heel duidelijk en het is erg duidelijk dat je ook iets hebt aan wat je leert in je beroep later.	1
Het is iets wat je niet snel als lesstof krijgt.	1
Het is interessant vooral omdat ik er veel van leer en goed kan gebruiken voor later.	1
het is minder gelijk aan economie dan ik dacht.	1
Het is nieuw en het geeft een beeld op de bedrijfs wereld	1
Het is spontaan	1
Het is super actueel en je kunt er echt wat mee!	1
Het komt terug bij veel opleidingen en beroepen en in het dagelijks leven	1
het leek me handig maar niet leuk	1
Het leren begrijpen hoe alles werkt en de diversiteit tussen de onderwerpen	1
Het leren hoe je een eigen bedrijf maakt	1
Het leren hoe organisaties kunnen zijn opgebouwd en het managen daarvan, maar ook financiële zelfredzaamheid was handig en praktisch.	1
Het leren omgaan met geld en de wetten daarachter	1
het leren over een bedrijf starten	1
Het leren over hoe bedrijven werken	1
Het leren over wat je in de toekomst te wachten staat en wat je dan moet doen	1
Het leren over zelf ondernemen	1
Het leren van verschillende aspecten van een bedrijf	1
Het ligt me wel en ik wil later ook iets met administratie doen	1
het management deel	1
Het nadenken over hoe aandelen worden aangepast door gebeurtenissen in de wereld.	1
Het onderdeel aandelen	1
Het rekenen en dat het anders is dan andere vakken	1
Het rekenen en het herkennen van bedrijfseconomische factoren in het dagelijks leven.	1
Het rekenen en toepassen van kennis	1
Het rekenen met aandelen	1
Het rekenen met formules, het berekenen van leningen en, het rekenen met hypotheekrenteaf trek, het nadenken over personeelsbeleid	1
Het rekenen met geld	1
Het rekenkundige gedeelte en het bedrijfs gedeelte.	1
het rekenwerk (en voldoening als het lukt)	1
Het rekenwerk en administratieve gedeelte.	1
Het rekenwerk, balans enzo.	1
Het sluit goed aan op de praktijk en de onderwerpen interesseren me en zijn handig voor later.	1

Het spreekt me heel erg aan omdat ik een bedrijf wil opstarten later	1
Het uitdagende rekenwerk	1
Het vak bedrijfseconomie leert mij dingen die handig zijn voor in de toekomst bijv. het kopen of huren van een huis. Dus dat vind ik wel leuk.	1
Het vak bereidt je voor op je financiële toekomst en op hoe je je leven financieel moet inrichten	1
Het vak is interessant omdat het op de werkelijkheid te reflecteren is. Daarom krijg ik het gevoel dat ik er later wat aan heb.	1
Het vak kan mij leren om heel succesvol te worden	1
Het verband met de samenleving en een eigen bedrijf kunnen organiseren	1
Het werken met geld en leren over hoe je in een bedrijf te werk gaat	1
Het werken met informatie van bedrijven	1
Hoe bedrijven en organisaties in elkaar zitten en werken.	1
hoe bepaalde dingen werken	1
Hoe een bedrijf in elkaar zit	1
Hoe een bedrijf in elkaar zit en hoe je een bedrijf kan opstarten.	1
hoe en wat een bedrijf moet doen of oprichten	1
Hoe het op de maatschappij reflecteert	1
ik hou van met geld omgaan, en vind het vandaar interessant en leuk om over bijvoorbeeld aandelen te leren	1
Ik vind bepaalde onderwerpen leuk en het is leuk dat het uitdagend is	1
Ik vind de onderwerpen erg interessant omdat je ze kunt toepassen op de realiteit.	1
Ik vind economische vakken leuk omdat ik er goed in ben, en bij bedrijfseconomie leer ik hoe het in de praktijk werkt	1
Ik vind het erg interessant om te leren hoe je bedrijf opstart en draaiende houdt. En ik vind het handig dat je deels ook later in je eigen huishouden.	1
Ik vind het interessant om dingen over de economie te leren op de manier hoe je dat bij bedrijfseconomie doet.	1
Ik vind het interessant omdat je veel dingen in het dagelijks leven kan gebruiken	1
Ik vind het uitzoeken en uitvinden hoe de dingen die we leren in de lessen, in de realiteit ook toepasselijk is leuk	1
Ik vind het wel een interessant vak en denk dat ik er later wel iets aan kan hebben.	1
ik vind het wel leuk dat je dingen leert zoals balansen wat later handig is om te weten als je een eigen bedrijf begint.	1
Ik vindt het leuk om aan dingen te rekenen.	1
Ik weet eigenlijk niet wat ik er zo leuk aan vind maar ik ga altijd met plezier naar de lessen en het is zeker mijn favoriete vak	1
Ik wil later iets met bedrijfseconomie gaan doen, want ik houd ervan om sommetjes op te lossen	1
Interessant en niet al te moeilijk	1
Jaarrekening	1
Je bent best veel bezig met dingen uitrekenen, maar je bent ook best veel bezig met beredeneren dus het is niet dat je net zoals bij wiskunde alleen in de cijfertjes zit en dat zorgt ervoor dat het niet saai wordt.	1
je hebt het over situaties die je later echt tegen kunt komen.	1
je hoeft niet zoveel te doen in de les	1
Je krijgt echt het gevoel dat je iets leert waar je later wat aan hebt, wat voor veel vakken niet zo is.	1
Je leert bruikbare informatie voor later	1
Je leert de opbouw en de werking van een bedrijf kennen en hoe je bepaalde dingen kunt financieren.	1
Je leert dingen die handig zijn voor later	1
Je leert dingen die je in de praktijk kunt gaan brengen en handig kunnen zijn voor je vervolgopleiding	1
Je leert dingen die je in de werkelijkheid ook kunt gebruiken/toepassen.	1
je leert dingen die voor het latere leven belangrijk kunnen zijn	1
Je leert er over het bedrijfsleven.	1
Je leert er veel meer op microniveau dan bij normale economie.	1
Je leert omgaan met bepaalde dingen en het helpt je om keuzes te verbeteren.	1
Je leert onderwerpen en dingen, waar je later ook echt wat aan hebt. Zoals een balans opstellen.	1
Je leert te begrijpen hoe een bedrijf in elkaar steekt en wat je er allemaal voor moet doen en kunnen.	1
Je leert veel dat belangrijk is voor je alledaags leven.	1
Je leert veel dingen uit de praktijk	1

Je wordt op verschillende manieren uitgedaagd om met eigen inzicht en theorie een oplossing te vinden .	1
kennis opdoen die belangrijk is in de maatschappij	1
Kennismaken met het bedrijfsleven; het rekenen.	1
kwaliteit van de lessen; het vak is leuk en interessant; berekeningen met een balans; nuttig voor later	1
Leerzaam	1
Lekker op de praktijk ingesteld. Je ziet er het doel van waarom je iets moet leren.	1
Leren hoe je met geld om moet gaan.	1
Leren over de financiële zaken die handig zijn voor het opstarten van een bedrijf en dingen die handig zijn voor mijn toekomst, zoals leningen.	1
Leren over het bedrijfsleven	1
Leren over hoe de financiële kant van de maatschappij in elkaar zit	1
Leren voor de toekomst	1
Leuk en anders dan andere vakken	1
Leuk en uitdagend (voldoening als je het snapt)	1
leuk om met geld om te gaan en weten hoe het zit	1
leuk, maar geen idee wat het examen inhoudt	1
Leuke opdrachten	1
m&o gevolgd op de havo. De hoofdstukken die ik toen had vond ik 't leukst.	1
Marketing en management	1
marketing strategieën en hoe die werken	1
Marketing, huwelijk etc.	1
Meer praktijk gericht als m&o was	1
Met bronnen werken in combinatie met rekenwerk	1
Met geld rekenen (als het nog enigszins makkelijk wordt gehouden) en de manier waarop bedrijven werken bestuderen	1
Moderne theorie Leidinggeven	1
Niet alleen maar theorie	1
Niks: alleen rekenvaardigheid en de renteberekeningen	1
Nuttig voor later : Bv: je hypotheek.	1
Nuttig voor later en praktijk gerelateerd: voorbeelden in de les over bitcoins of bijv een auto kopen	1
Nuttig voor later en uitdagend	1
Nuttig voor later maar de toetsen zijn wat onduidelijk.	1
Nuttig voor later: . Je leert bijvoorbeeld over schenkingen en balansen opstellen; Ook ben ik wel goed in het vak en vind ik de methode [lesmethode] heel fijn.	1
Nuttig voor later: als je een eigen bedrijf wilt beginnen of een huis kopen bijvoorbeeld	1
Nuttig voor later: Bedrijfseconomie is erg uitgebreid en gaat over meer dan alleen beleggen maar ook families.	1
Nuttig voor later: Beleggen en ondernemen	1
Nuttig voor later: Bij veel vakken heb ik dit gevoel niet.	1
Nuttig voor later: bijvoorbeeld handig als je een eigen bedrijf wil.	1
Nuttig voor later: bijvoorbeeld over erfenis en trouwen & scheiden en bijvoorbeeld rente en sparen, etc.	1
Nuttig voor later: bijvoorbeeld voor financiering enzo.	1
Nuttig voor later: Erven, trouwen en die verzekeringen	1
Nuttig voor later: financiële gebeurtenissen	1
nuttig voor later: goed ondernemen	1
Nuttig voor later: het sluit goed aan bij de samenleving en wat je echt zal meemaken (zoals schenken, erven, kopen op afbetaling, etc.)	1
Nuttig voor later: hoe je een huis kan financieren bijvoorbeeld.	1
Nuttig voor later: ondernemen	1
Nuttig voor later: Zoals hoe je een onderneming kan beginnen of een huis kopen met de hypotheek etc.	1
Nuttig voor later; en je komt de onderwerpen die je leert bij bedrijfseconomie ook tegen in de praktijk.	1
Nuttig voor later; het vak verbreedt je algemene kennis en verbetert economische kennis om dingen te berekenen waarvan ik weet dat ik het later ga gebruiken	1
om meer te weten te komen over hoe de economie van bedrijven in elkaar zit.	1
omdat je al best veel leert over wat ik na de middelbare school ook wilt doen waardoor je al een stapje voor loopt op de stof die komen gaat.	1
onderwerpen die met de wet te maken hebben	1
onderwerpen die te maken hebben met beleggen of met eigen bedrijf	1
Onderwerpen en [lesmethode]	1

Oplossingen zoeken	1
Presenteren	1
pure leer begrippen omdat dat het makkelijkst was.	1
Rekenen (als je het begrijpt)	1
Rekenen en bedrijven onderzoeken	1
Rekenen met aandelen	1
Rekenen; uitdaging; je hoeft niet alle theorie te kennen om goed te presteren	1
relatie met praktijk	1
relatie met praktijk, je leert iets wat je nu of later kunt gebruiken	1
Simpele uitleg met voorbeelden uit het echte leven en uitleg met mensen in de klas	1
sommige dingen met bedrijven zijn interessant	1
Sommige onderwerpen, manier van lesgeven, lesbrieven zijn erg goed en handig.	1
soms interessante opgaven, maar met het vakkenpakket natuur en techniek is het niet super leuk.	1
Sparen, beleggen, marketing en geld. Fijne leraar	1
Stof toepassen op actuele onderwerpen (gebeurt te weinig)	1
Tabellen maken	1
Toekomstvisie	1
Uitdagend rekenwerk	1
Uitdagend, en je hebt er veel aan later als je een commerciële functie krijgt.	1
uitdaging; diversiteit van onderwerpen; dat je dus moet uitzoeken wat je moet doen	1
Uitleg over de start van het ondernemen	1
Uitrekenen van belasting enz	1
Vaak toepasbaar in de praktijk. Interesse in het bedrijfsleven	1
Vaak zijn het dingen die daadwerkelijk later terug kunnen komen. Je leert geen onzinnige dingen. Het heeft betrekking tot het leuke deel van economie.	1
Veel	1
Veel bruikbare onderwerpen voor in de praktijk.	1
Veel zelf opdrachten maken	1
Vind het leuk om over geld te praten	1
voorbeelden die je echt uit de praktijk komen.	1
Werken met balans	1
Weten hoe de economie in elkaar steekt en uiteindelijk na een goede berekening kijken of het echt werkt in de praktijk	1
Zelfredzaamheid	1

Bijlage 6: Open vraag leerlingen: Wat zou je veranderen aan BE?

589 leerlingen vulden een reactie in over het nieuwe programma BE. Deze zijn hieronder weergegeven met minimale edits voor publicatie. De reacties die letterlijk overeenkwamen, zijn samengenomen. Gesorteerd op aantal voorkomens, vervolgens alfabetisch.

Wat zou je veranderen aan BE?	N
Reactie	
Niets	31
Minder theorie	20
Weet ik niet	17
minder leerstof	15
meer praktijk	9
Minder begrippen	7
Alles	4
Meer praktische opdrachten	4
De hoeveelheid	3
De lesmethode.	3
meer theorie	3
Minder begrippen leren	3
Minder diepgaande stof	3
Minder moeilijk maken	3
Minder rekenen	3
Scheiden en trouwen eruit gooien	3
De inhoud is goed	2
iets minder begrippen	2
Meer in praktijk	2
Minder	2
Minder stof in een toets	2
Theorie wat verminderen	2
Alleen de dingen die het meest voorkomen toepassen.	1
Alleen Leerstof die we later kunnen gebruiken	1
alleen maar rekenen en geen theorie meer.	1
alles met begrippen weg en begrippen houden bij toets	1
Als ik iets zou mogen veranderen, dan zou ik misschien een samenvatting per onderwerp toevoegen, omdat de stof soms wat veel is.	1
Andere methode, de vele boekjes zijn erg onhandig	1
Antwoordenboek niet meer digitaal	1
Bedrijfsvormen duidelijker uitleggen, en meer uitleg over belastingen en balansen	1
bepaalde onderwerpen schrappen, die te moeilijk zijn en te ver van ons vandaan	1
Beter overzicht wat te leren en hoe, toetsen hetzelfde als leerstof	1
Betere boeken	1
Betere boeken met informatie wat je kan leren	1
Betere lesstof, meer uitgelegd worden met kindertaal	1
Betere theorie boeken	1
Betere uitleg in de boeken en betere informatie over de examenstof.	1
Bij ons op school zal ik de methode veranderen; We krijgen heel veel tekst en begrippen en dit is niet heel overzichtelijk	1
Bijna alles, de nutteloze leerhoofdstukken eruit halen. Duidelijkere boeken maken zonder al die overbodige tekst. En niet 2 boeken maken	1
consequenties van trouwen en scheiden vind ik minder interessant.	1
dat de boeken kleiner zijn en/of online beschikbaar zijn	1
Dat de boeken minder zwaar zijn.	1
Dat de stof wat minder droog is.	1
dat er op de toetsen meer theoretische vragen worden gesteld in plaats van opdrachten waarbij je dingen moet berekenen.	1
Dat er zoveel hoofdstukken zijn	1

Dat je de d-toets zelf kan nakijken	1
Dat je minder theorie hoeft te leren	1
Dat je niet meerdere hoofdstukken voor een toets krijgt. aangezien de hoofdstukken best lang zijn	1
Dat we misschien een keer echt kijken hoe het er in een bedrijf aan te gaat, en problemen oplossen in een bedrijf.	1
Dat we nog meer ingaan op de praktijk. En daarmee in simulatie vorm aan de slag gaat.	1
Dat weet ik niet.	1
Dat ze de rekenhoofdstukken beter uitleggen, maar wel kort en krachtig. Vaak zijn ze uitgelegd in een hele lange tekst waardoor je al gelijk geen zin meer hebt om te lezen en te lezen en ze zijn vaak dan ook wat onduidelijker.	1
De basis van de geldzaken in het volwassen leven moet goed worden uitgelegd, zodat iedereen weet wat er komt zodra ze volwassen zijn.	1
De begrippen en de context soms met wat makkelijker woorden beschrijven	1
De boeken, er staan teveel fouten in	1
De boekhoudmethode, die vind ik heel moeilijk	1
De boekjesvorm	1
De docent, de indeling van het boek (soort van volgorde in het boek), formulebladen per hoofdstuk/boek	1
De duidelijkheid van hoe de domeinen/onderwerpen staan op bijv examenblad en hoe jullie dat op de een of andere manier zo onduidelijk zetten dat jullie dat op een heel andere manier kunnen interpreteren dan bijv, ik, mijn ouders, mijn docent en mijn klasgenoten.	1
de enorme hoeveelheid balansen die we op moeten stellen	1
de financiële kant afschaffen	1
De formulering van de boekjes. Ze zijn onhandig om te leren omdat opgaves en stof doorlekte zitten. Net zoals dat sommige opgaves op elkaar doorlopen. Als je niet alle opdrachten hoeft te maken word je bijna wel verplicht omdat je antwoorden nodig hebt van vorige opgaves.	1
De grote van de massa stof	1
de hoeveelheid aan tekst, meer to the point	1
de hoeveelheid en hoe het gevraagd en gegeven wordt, ik zou het voor de leerling proberen interessanter te maken	1
De hoeveelheid qua theorie zou wel wat minder mogen	1
De hoeveelheid stof is veel te veel	1
De hoeveelheid theorie die je moet leren en kennen verminderen en het praktische gedeelte zoals het berekenen en alles meer laten terug komen	1
De hoofdstukken m.b.t aandelen	1
De hoofdstukken van het vak Bedrijfseconomie staan in een aparte volgorde. De onderwerpen die bij elkaar passen staan niet allemaal dicht bij elkaar (bijvoorbeeld hoofdstuk 5 en hoofdstuk 13 passen bij elkaar, ipv hoofdstuk 5 en 6). Dit is bij [lesmethode].	1
De indeling van het boek	1
De inhoud van het boek is te veel en iets te ingewikkeld vanwege de vele begrippen en vele lappen met tekst. Als ik iets zou moeten veranderen, zou ik zeker weten het boek iets compacter maken qua inhoud. Ik vind nu namelijk dat er te veel (soms onrelevante) informatie wordt gegeven.	1
De inhoud verminderen. Ik zou liever ingaan op bepaalde onderwerpen, die je eventueel zelf mag kiezen, dan dat we overal snel doorheen gaan en alles alleen maar oppervlakkig bekijken.	1
de langdradige teksten en de theorie die door de opdrachten staan maakt het vaag, het is geen overzichtelijk boek	1
De les	1
de moeilijkheid van de stof beter opbouwen	1
De moeilijkheid van de vragen	1
De moeilijkheidsgraad moet omlaag en toetsen moeten niet over vet veel hoofdstukken tegelijk gaan want dan gaat het fout.	1
De moeilijkheidsgraad/ de hoeveelheid (nieuwe) stof die we moeten kennen	1
De onderwerpen	1
de online werkmethode	1
De opbouw en samenhang van hoofdstukken logischer maken	1
De rekenopdrachten zijn te moeilijk en ingewikkeld	1
De stof	1
De stof is heel veel. Voor tentamens en moet je nagaan voor het examen...	1
de stof verminderen, en daar dieper op ingaan	1
De stof verminderen. Het is echt teveel in 1x.	1
De stof voor het eindexamen verminderen	1

De stofgrote	1
De tekst iets makkelijker te begrijpen maken en sommige stof achterwege laten	1
De theorie	1
De theorie is soms te veel en te nauwkeurig, het gaat heel diep in de stof op en dat vind ik niet altijd nodig	1
De theorie laten toepassen op actuele nieuwsberichten, etc. Dat maakt het leuker	1
De theorie moet compacter en soms met de belangrijke theorie beter omschreven worden	1
de theorie over erven en schenken etc. verminderen want het lijkt me niet heel belangrijk	1
De toetsen	1
De toetsen iets minder moeilijk maken	1
De toetsen zijn vaak veel te lang. Ik heb een toets nog nooit helemaal afgekregen.	1
De uitleg over sommige onderwerpen korter/ duidelijker maken zodat het makkelijker voor mij te zien wordt wat nou echt belangrijk is.	1
De vele lessen die bestaan uit uitleg en opgaven maken.	1
De vele onnodige informatie die wordt gegeven.	1
De vraagstelling is altijd iets te moeilijk voor mij dus die iets makkelijker maken is misschien fijn.	1
Die losse boekjes verbeteren en vaker gaan kijken naar echte bedrijven die dit in de praktijk doen	1
Dingen worden voor mijn gevoel te veel herhaald waardoor het saai wordt.	1
Dingen zoals trouwen en erven weglaten	1
Docenten die aantekeningen geven hoe je iets stap voor stap doet. En zegt wat bij de som wat is	1
Duidelijker boek en minder begrippen	1
duidelijkere boekjes en het is veel te moeilijk	1
Duidelijkere lesboeken	1
Duidelijkere stof in de boeken. Minder voorbeelden en meer nuttige lesstof en nuttige opdrachten	1
Duidelijkheid	1
een betere methode	1
een boek ipv losse blaadjes	1
Een boek met minder tekst en begrippen, maar meer uitleg in opgaven en rekenen.	1
Een excursie of echt iets moeten regelen wat gebeurt	1
Een heleboel, bijv onnodige dingen	1
Een meer actieve manier van lesgeven als filmpjes, presenteren en kijken naar de actualiteit	1
een paar filmpjes met uitleg erbij maken	1
Een stuk makkelijker en meer te doen maken	1
Een uur minder in de week daarmee redden we het ook	1
Eigenlijk zou ik niet zoveel veranderen, ik vind het een vak me veel diversiteit, maar laat desondanks de samenhang duidelijk zien.	1
Er staat in het boek veel informatie die niet nuttig is. Ik zou het fijner vinden als de stof concreter uitgelegd zou worden.	1
Er staat veel te veel overbodige informatie in de tekst	1
Er werd gezegd dat er veel rekenwerk zou zijn en weinig theorie. Nu ik het vak heb, merk ik dat het eigenlijk bijna meer theorie is als rekenwerk. Ik zou dan ook meer rekenwerk er in zetten.	1
Erven en dat soort zaken weglaten	1
Excursies en grotere projecten waarbij je meer zelf dingen gaat uitzoeken. Zoals het maken van een marketingplan en zelf een bedrijf opzetten.	1
Geen onzinnige onderwerpen zoals Trouwen en scheiden.	1
Geen trouwen	1
geen trouwen en scheiden meer erin en in de les meer bespreken qua rekenopgaven, omdat de klas daar soms niet zelf uitkomt.	1
Graag zou ik meer mij meer bij het vak BE willen richten op ondernemerschap en daarbij de belasting reglementen	1
Het aantal begrippen omlaag brengen	1
Het aantal huiswerk	1
Het boek en het werkboek sluiten niet op elkaar aan! Als je een theorie vraag krijgt dan staat het antwoord vaak niet in de tekst. Heel irritant.	1
Het boek wat wij gebruiken staat weinig uitleg in. Of veel te onduidelijk. Gelukkig hebben wij een goede docent die alles uitlegt.	1
Het duidelijker maken van de boeken door de te leren theorie duidelijker naar voren te brengen	1
Het erven en schenken ia wel belangrijk maar interesseert mij niet heel erg	1

het feit dat het normaal niet binnen een NT-profiel gevolgd kan worden.	1
Het gedeelte trouwen misschien wat duidelijker wat je moet leren ja of nee want er staan veel dingen die we niet hoeven te weten	1
Het grote aantal stof en dat de berekeningen beter worden uitgelegd in het boek en door de leraar in de les. De opgaven in het werkboek matchen niet met de voorbeeld-opgaven in het leerboek.	1
Het hele boek	1
Het is erg veel stof in een korte periode. In principe heeft vwo langer de tijd om zich voor te bereiden voor be. Dus wat ik fijn zou vinden is dat de be van de havo minder stof krijgt ivm kortere periode	1
het is te veel stof om in een keer helemaal goed te begrijpen en je krijgt er ook redelijk weinig tijd voor en dan ga je weer naar een volgend hoofdstuk.	1
Het is te veel stof op één moment. Dit stapelt op toetsen nog meer op, dat is soms niet te doen. Stof is veel te ingewikkeld bv. opties.	1
Het is teveel stof	1
Het is teveel stof en sommige stof is onnodig en nutteloze tijdsverspilling	1
Het is vaak onduidelijk wat er precies gedaan moet worden	1
het is veel te veel stof die we naar binnen moeten stampen. ik zou iets meer tijd willen krijgen voor de stof en dus minder stof in een les.	1
Het is veel, ik kan het wel aan, maar ik ben persoonlijk een beetje lui wat betreft school	1
Het is wel veel theorie, maar dat is ook wel nodig denk ik om het te leren en meestal is de theorie wel goed te begrijpen. Ik zou dan dus denk ik niks veranderen aan het vak.	1
Het levendiger maken	1
Het makkelijker maken. Niet teveel verschillende onderwerpen en rekennaarigheden voor 1 toets vragen omdat het al best moeilijk is	1
Het onderwerp marketing wat meer behandelen, dat is tenslotte een belangrijk deel in een bedrijf, en misschien wat recht geven, wat je rechten als bedrijf zijn en stel je krijgt een rechtszaak, dan is het handig om daar al een beetje kennis van te hebben	1
Het rekenwerk versimpelen en de theorie / begrippen verminderen.	1
het stuk van erven schenken trouwen scheiden schrappen	1
Het trouwen er uit best overbodig	1
Het verminderen van onnodige informatie.	1
Het wat makkelijker maken en compacter, minder uitgebreid	1
Hoeveelheid	1
Hoeveelheid hoofdstukken	1
Hoeveelheid van uitleg. Soms is het handiger om zelf te onderzoeken hoe iets in elkaar steekt.	1
Hoofdstukken beter verdelen over toetsen. Minder groot lesprogramma	1
Hoofdstukken zijn soms mega oninteressant en heb ik gewoon niks aan. zoals balansen opstellen, maar doe dit dan 1 keer en laat dit niet terugkomen en al helemaal niet op het examen. Marketing is veel leuker en interessanter, want ik heb ook meer het gevoel dat ik hier mee iets ga doen. Stop dan ook met een hoofdstuk als we er klaar mee zijn en maak er een toets van en dan is het klaar. niet blijven herhalen.	1
I.p.v. werken uit een digitale lesbrief werken vanuit een boek.	1
Ict-vaardigheden, rekennaarigheden en praktijk	1
Iets interessanter maken en meer praktisch werken met beco	1
Iets meer aansluiting op de toetsen	1
Iets meer de actualiteit bij het vak betrekken, bijvoorbeeld als er iets in het nieuws is geweest dit linken aan een onderwerp waar je dan mee bezig bent in de les. Dit kan het vak interessanter en leuker maken.	1
Iets meer de theorie in de praktijk brengen ipv alleen maar uit het boek leren.	1
Iets meer gericht op ook het bedrijfsleven zelf	1
Iets meer hoe het in de praktijk gaat betrekken ipv alleen theoretisch	1
Iets meer in de praktijk werken, ik denk dat dit van te pas kan komen	1
Iets meer ingaan op belastingen en andere dingen die iedereen later nodig heeft. omdat ik zelf niks ga doen met bedrijfseconomie later maar het vooral heb gekozen om dit soort dingen te leren	1
Iets meer ingaan op de formules	1
Iets meer leren beleggen	1
Iets meer leren over dingen die je in de praktijk kan gebruiken, omdat je in weinig beroepen zelf met de hand mutatiebalansen moet maken	1
Iets meer met aandelen leren zoals iets callen of short gaan.	1
Iets meer met de praktijk gericht	1
Iets meer onderzoek naar iets doen. Bijvoorbeeld hoe het komt dat grote bedrijven failliet gaan of wat zijn de gevolgen van een crisis op een bedrijf.	1
Iets meer ook grote opdrachten doen in groepjes.	1

iets meer praktijk gericht, bijvoorbeeld een project icm met een bedrijf of een uitje naar een bedrijf.	1
iets meer praktijkgerichter gaan werken (ook echt wat meer opdrachten/werkstukken ipv alleen maar toetsen). Dus ook echt hoe je dingen opstart. Niet alleen welke vergunningen ervoor nodig zijn etc.	1
iets meer praktische opdrachten.	1
iets meer rekenen, en iets minder begrippen.	1
iets meer theoretisch vak van maken.	1
iets meer uitleg van formules en berekeningen	1
iets meer uitleggen hoe je iets moet doen. Of in het antwoordenboekje uitleggen hoe ze aan bepaalde cijfers komen	1
iets minder berekenen en iets meer naar de praktijk kijken en bijvoorbeeld meer creatief denken en leren omgaan met problemen binnen een bedrijf	1
iets minder berekeningen of meer een combinatie van theorie en berekeningen	1
iets minder inhoud, want je moet heel veel dingen weten	1
iets minder langdradig soms	1
iets minder lange lappen tekst.	1
iets minder letterlijke begrippen leren maar meer toepassen van hoe je een bedrijf runt en dat soort dingen	1
iets minder op trouwen ingaan	1
iets minder over belastingen en balansen en resultatenrekeningen en meer over bijvoorbeeld beleggen	1
iets minder over marketing en de beurs met aandelen enzo	1
iets minder over trouwen, scheiden en erven. Dan kom je niet zo snel tegen. Studiefinanciering en lenen enz. Is veel relevanter voor leerlingen	1
iets minder rekenwerk wat niet vaak voorkomt. Bijvoorbeeld de schijven uit rekenen	1
iets minder stof per toets	1
iets minder theorie en meer po's en een excursie	1
iets minder theorie, want ik vind het al erg veel en moeilijk En zoveel theorie erbij is wordt dat wel erg veel.	1
iets minder theorie, we moeten echt te veel leren. We zouden beter een paar onderwerpen echt goed behandelen	1
iets overzichtelijker en wat je precies moet leren.	1
iets rustiger door de hoofdstukken meer tijd hebben voor de lange hoofdstukken.	1
iets toevoegen en dat is meer meelopen met een bedrijf en opdrachten daarvoor doen dat aansluit bij de stof.	1
letsje minder theorie en wat meer de wiskundige/rekenachtige kant op.	1
Ik denk dat ik een paar onderwerpen zou veranderen, en dan wat andere onderwerpen er toch weer bij doe	1
Ik heb weinig op- of aanmerkingen over de inhoud van het vak Bedrijfseconomie. Dus ik zou niet zo goed weten wat ik daaraan zou veranderen. De boeken zijn erg groot en erg dik. Misschien zouden ze opgesplitst kunnen worden in meerdere boeken (van eventueel een ander formaat), zodat je alleen een wat dunner boek mee hoeft te nemen met alleen de stof voor die periode van het jaar.	1
Ik vind bedrijfseconomie erg moeilijk en erg veel, mij lijkt het beter om op sommige dingen iets verder in te gaan en daarbij sommige dingen weg te laten.	1
Ik vind de online site vervelend, omdat je dan moeilijk aantekeningen erbij kan maken. Ook vind ik lezen op de laptop niet zo fijn. Daarom werk ik liever op papier.	1
ik vind het onderwerp schenken en erven en trouwen en scheiden heel saai dus dat mag van mij wel weg blijven	1
ik vind het prima zoals het nu is	1
Ik zou beter aangeven wat belangrijk is om te leren en ik zou beter de voorbeeld opgaven combineren met opgaven in het werkboek.	1
Ik zou de boekjes veranderen, want ze zijn erg onoverzichtelijk.	1
Ik zou de stof sowieso iets aantrekkelijker maken door weinig tekst en meer voorbeelden en het zou ook helpen om meer te werken met wen computer want de hele tijd schrijven en lezen van onnodige verhalen is echt irritant.	1
Ik zou de uitleg in het boek veranderen. Als je moet leren, is het heel veel tekst en vaak wordt het onderwerp dan nog heel vaag uitgelegd, omdat er verschillende moeilijke termen worden gebruikt. De theorie is niet heel moeilijk, maar je moet toch veel tijd besteden aan het leren.	1
Ik zou denk ik niks veranderen, want alles kan wel handig zijn. Er zijn wel dingen die ik minder interessant zijn, maar die zou ik niet veranderen.	1
Ik zou dolgraag een keer wakker willen worden, de krant openen en lezen dat Bedrijfseconomie van de middelbare school is geschrapt. En we krijgen veel te veel informatie in een les, geen pauzes.	1

Ik zou eigenlijk niets aan de inhoud van het boek willen veranderen, het zou mij wel leuk en leerzaam lijken als wij af en toe een bedrijf bezoeken en kijken hoe het eer echt aan toe gaat.	1
Ik zou heel graag een ander boek willen hebben, want dit boek is heel onhandig opgebouwd. Het is veel handiger om per paragraaf eerst de tekst te behandelen, en daarna de vragen te stellen. Want nu is het erg moeilijk om iets uit de tekst terug te vinden, en te onderscheiden van de vragen. Ook zou het mooi zijn als de belangrijke begrippen dikgedrukt zijn, want dat is makkelijker bij het leren van de theorie. De indeling zou dus wat anders mogen. Daarnaast zou ik graag een gewoon boek willen hebben, en niet allemaal losse blaadjes.	1
Ik zou het leuk vinden als we wat meer praktijk gerichte opdrachten zouden doen.	1
Ik zou het meer gericht willen hebben op marketing	1
Ik zou het stuk over trouwen en scheiden weglaten. Dit heeft weinig te maken met bedrijven.	1
Ik zou het trouwen/scheiden eruit halen.	1
Ik zou het vak/toetsen iets lastiger maken, want ik denk dat wij niet genoeg uitgedaagd worden.	1
Ik zou meer begrippen minder rekenen erin verwerken	1
Ik zou meer lessen op basis van praktijk willen. Meer over je eigen bedrijf opzetten.	1
Ik zou meer praktische opdrachten doen zodat je de vele theorie beter leert toe te passen.	1
ik zou minder ingaan op aandelen en obligaties.	1
Ik zou minder willen rekenen, dit komt omdat ik hier niet erg goed in ben. Ook hebben we heel veel stof waar we in 2 jaar door heen moeten.	1
Ik zou niet heel veel veranderen eigenlijk	1
Ik zou veel meer willen dat we leren hoe we bijvoorbeeld zelf een bedrijf kunnen starten en wat dat bij komt kijken. Ook zie ik niet heel veel in het hoofdstukken trouwen en erven omdat dit in mijn ogen niet bij het vak bedrijfseconomie past.	1
Ik zou willen dat het examen regelement duidelijk zou zijn, zodat wij weten wat we kunnen verwachten.	1
in het algemeen minder stof want we gaan er nu heel snel doorheen daarom zijn de toets cijfers ook zo laag	1
In het boek staan dingen vaan heel breed beschreven. Wat meer alleen de nuttige informatie in het boek.	1
In plaats van 20 stencils, 1 boek met hoofdstukken en paragrafen en duidelijk theorie uitleg die van belang is en niet te veel over een voorbeeld hebben en dan de theorie niet uitleggen. Aan het einde van elke hoofdstuk alle begrippen en de betekenis, voorbeeld opgaves voor alles wat er nieuw word uitgelegd .	1
inhoud meer samenvatten	1
Je leert niet welke keuzes gunstig zijn, je leert alleen welke keuzes er zijn.	1
kijken bij bedrijven.	1
Kortere [secties lesmethode], het is nu heel erg veel leren.	1
langere gesprekken over dingen die gebeuren in de bedrijfseconomiewereld	1
Les krijgen over dingen van nu en die we als we op ons zelf gaan wonen nodig hebben.	1
less chapters, more explanations	1
Maar praktische opdrachten, dus echt bedrijfsproblemen oplossen	1
Makkelijker maken en minder leerstof	1
Makkelijkere toetsen	1
meer aandacht voor de mentale kant van het managen, hoe pak je leidinggeven aan? daarbij hoort ook aandacht voor presenteren...	1
meer actualiteit.	1
Meer actueel, en minder herhaling, meer interactie	1
Meer afwisseling in de opdrachten.	1
Meer bedrijf gericht voor opzette eigen bedrijf	1
Meer behandelen in de praktijk, minder behandelen van te veel theorie en begrippen.	1
Meer betrekking hebben op het echte leven	1
Meer bezig met presentatie of pitchen	1
Meer creatieve opdrachten, dit is saai.	1
Meer dingen in de praktijk doen dmv experimenten en dingen buiten school	1
Meer duidelijkheid m.b.t. Het CE en wat minder diep gaan op bepaalde onderwerpen	1
Meer excel gebruik	1
Meer excursies	1
Meer excursies naar bedrijven. Dat zou misschien leerlingen extra motiveren.	1
meer financiële zelfredzaamheid	1
Meer focus op beleggen en een eigen bedrijf	1
Meer focussen op een bedrijf staren.	1
Meer gericht op de praktijk. Hoe het pater in een bedrijfsleven te werk gaat.	1

Meer gericht op hoe je een bedrijf runt, aangezien veel mensen hierom bedrijfseconomie kiezen	1
Meer geven over het sturen van ondernemingen aan de hand van indicatoren	1
Meer horeca	1
meer informatie over je persoonlijke leven. Bijvoorbeeld over de daadwerkelijke gevolgen van trouwen enzo	1
Meer ingaan op bedrijven in het algemeen i.p.v. op een bedrijf alleen.	1
Meer ingaan op eigen huis kopen ect	1
Meer interactie in de praktijk	1
meer kijken hoe het daadwerkelijk in de bedrijven eraan toe gaat.	1
meer kijken hoe het in de praktijk er aan toe gaat. we leren nu heel veel over hoe het gaat maar we weten niet hoe het echt gaat voor mijn idee.	1
Meer leren over wat je later kan toepassen in het dagelijks leven.	1
Meer met realiteit werken	1
Meer onderzoeken doen en dus meer praktische opdrachten.	1
meer op dagelijks leven ingaan.	1
Meer over bedrijven dan over particulieren dingen	1
Meer over de wetten praten van bedrijven, maar verder vind ik het een leuk vak!	1
Meer over het beroep Accountancy	1
Meer over hoe je echt een bedrijf start enzo	1
Meer over huizen kopen meer praktijk	1
meer praktijk doen zoals naar mensen op bezoek. en daar een opdracht overmaken om dat te verbeteren	1
Meer praktijk oefenen op ondernemen en investeren	1
Meer praktijk voorbeelden	1
meer praktijkgericht leren en meer klassikale motivatie, de hele klas kijkt stom tegen het vak aan en dat demotiveert heel erg.	1
meer praktisch bezig zijn	1
meer praktisch door naar een bedrijf te gaan of iets dergelijks	1
Meer praktisch en meer excursies.	1
Meer praktische opdrachten, en bijvoorbeeld een excursie naar een bedrijf	1
Meer praktische zaken, pas je leerstof toe. Geen break-even analyse dit krijg je ook bij economie	1
Meer presentatie vaardigheden in de les	1
Meer presenteren of po	1
meer projecten.	1
Meer rekenen	1
Meer rekenen minder begrippen	1
meer rekenopgaven doen in plaats van theorie	1
Meer stof over het hebben van een eigen bedrijf	1
Meer toekomstgericht, zodat je het echt kunt gebruiken voor later. Ik vind dat het vak nu vooral erg ingewikkeld en uitgebreid is, en dat er veel dingen zijn waar we niet veel aan hebben.	1
Meer uitdaging	1
Meer variatie in de lesstof en andere vormen van leren zoals presentatie/ excursie	1
meer verscheidenheid in de lessen. Nu is bijna elke les hetzelfde ingedeeld.	1
Meer wetgeving voor organisaties behandelen	1
Meer zelf doen en niet altijd alles samen met docent en meer bruikbare informatie voor later.	1
Meerdere delen in plaats van per deel 2 dikke boeken. Dus de boeken lichter maken	1
Meerdere moeilijke opdrachten	1
Meer met geld investeren	1
Minder accountant sommen	1
Minder balansen,	1
Minder begrippen en meerdere werkelijke voorbeelden gebruiken om bepaalde dingen uit te leggen (bijv bij accrual accounting). Ook niet te veel stof, want nu moeten we heel snel door alle stof heen omdat het zoveel is.	1
minder begrippen en minder balans	1
Minder Begrippen en minder leerstof in het algemeen	1
Minder begrippen, vaak hoeven we enkele van deze begrippen toch niet te leren.	1
Minder begrippen. Er zijn ook heel veel dingen waar je helemaal niks aan hebt. Waar je nooit meer iets mee gaat doen, en als je dat wel doet, je het zo bijgeleerd hebt. Dus misschien wat dieper ingaan op de dingen die belangrijk zijn voor onze opleiding, ons leven etc. ipv bijzaken	1
Minder begrippen/ theorie	1

minder belasting meer over bv trouwen en scheiden etc	1
Minder berekenen	1
Minder dezelfde opgaven, minder gereken en minder grote toetsstof	1
Minder en veel duidelijker uitleggen en meer opgaves in plaats van ineens allemaal dingen door elkaar te hoeven te gebruiken	1
Minder erven en schenken	1
Minder focussen op theoretische aspecten van het vak, omdat met praktische stof je uiteindelijk nog steeds tot een oplossing kan komen.	1
Minder formules	1
Minder grote lappen tekst	1
Minder hebben over economie en meer over echt bedrijfseconomie	1
Minder herhaling	1
Minder hoofdstukken in 1 periode, meer excursies,	1
Minder hoofdstukken over erven, scheiden en trouwen	1
Minder hoofdstukken over lenen, trouwen en sparen en meer over "bedrijfseconomie"	1
Minder ingewikkeld dingen uitleggen in het boek	1
Minder ingewikkeld formules, of deze meer herhalen, meer in de praktijk brengen	1
minder interessante onderwerpen weglaten	1
minder lange hoofdstukken	1
Minder lange uitleg	1
minder lastig en wat meer duidelijk uitgelegd	1
Minder leerstof en dunnere boeken	1
Minder leerstof en meer inzicht	1
Minder leerstof, want het is altijd heel veel. En betere uitleg in het boek voor berekeningen.	1
minder leerwerk per toets	1
Minder les stof, meer met economie te maken hebben, minder over bijvoorbeeld trouwen	1
Minder lesstof in 1 toets	1
Minder letterlijke leerstof en meer inzicht	1
Minder Marketing en personeelsbeleid.	1
Minder met trouwen en scheiden en schenken enzovoorts	1
Minder moeilijke benaming voor onderwerpen.	1
Minder moeilijke rekenopgaves	1
Minder moeilijke woorden en onnodige uitgebreide zinnen	1
Minder onbelangrijke stof.	1
Minder onderwerpen behandelen, voor het eindexamen moeten we een hele bijbel uit ons hoofd weten	1
minder onderwerpen zoals hypotheke en trouwen/scheiden en dieper op stof ingaan mbt beleggen enz	1
Minder onnodige informatie	1
Minder op balans en winst en verliesrekening en meer focussen op promotie	1
Minder op onbelangrijke onderwerpen doorgaan	1
minder opdrachten	1
Minder opdrachten uit het boek, maar juist meer doen. Door bijvoorbeeld naar bedrijven te gaan	1
Minder over bedrijven en minder beleggen. Meer financiële zelfredzaamheid. Iets minder theorie: hoewel de theorie niet heel moeilijk is, is er heel veel stof en tekst	1
Minder over sparen en lenen meer over belastingaangifte waar we later iets aan hebben.	1
Minder over structuren	1
minder rekenen en meer theorie	1
Minder rekenen met formules etc. en meer kijken naar de praktijk	1
Minder rekenopdrachten en meer theorie	1
Minder rekenopgaves en lastige theorie makkelijker laten terugkomen in een toets etc.	1
Minder lange teksten per paragraaf etc.	1
Minder rekenvaardigheden, iets meer theorie en uitstapjes naar bijvoorbeeld bedrijven etc.	1
Minder scheiden en schenken en uitleg verbeteren van liquiditeitsbegroting en winstverliesrekening en uit leg van aandelen verbeteren	1
Minder stof in een keer	1
Minder stof in het boek, wat meer samenvattend	1
Minder stof om te moeten kennen, want er is te veel examenstof	1
Minder stof per keer	1
Minder stof voor toetsen en eindexamen	1
Minder stof, dus óf focussen op bepaalde onderwerpen óf van alles minder diepgang.	1
minder stof, het is erg veel om te onthouden.	1
Minder stof, minder hoofdstukken, minder moeilijk want poeh dit is me een uitdaging	1
Minder tekst	1

Minder theorie [lesmethode] af en toe	1
Minder theorie die niet nuttig zijn voor in de toekomst	1
Minder theorie en begrippen	1
Minder theorie en begrippen. (minder zware boeken)	1
Minder theorie en meer excursies	1
Minder theorie in een hoofdstuk behandelen.	1
Minder theorie leren, voor een groot deel is dit nutteloos	1
Minder theorie meer praktijk	1
minder theorie meer praktijk. bijv bedrijven bezoeken	1
Minder theorie meer rekenvaardig	1
Minder theorie waar je weinig tot niets aan hebt.	1
Minder theorie, duidelijker wat we moeten leren, en veel beter uitleg	1
minder theorie, haast alleen maar met getallen werken	1
Minder theorie, meer diepte in de rekenvragen	1
Minder theorie. Minder bladzijdes om te leren. [lesmethode]	1
Minder uitgebreid ingaan op sommige onderwerpen.	1
minder uitleg, meer rekenvragen	1
Minder vaak hetzelfde terug laten komen. Hierdoor worden de lessen heel saai.	1
Minder veel of minder ingewikkelde termen gebruiken	1
Minder veel, laat het onnodige weg	1
minder verschillende boeken	1
Minder verschillende hoofdstukken	1
minder verschillende onderwerpen	1
Minder wetten (zoals bij trouwen etc)	1
minder wetten over bv trouwen	1
Misschien via een PowerPoint duidelijkere stapjes hoe je zon som moet uitrekenen zodat je het thuis ook terig kunt kijken of voor de les zodat je vragen kunt stellen zonodig	1
Moeilijkheidsgraad omhoog!	1
Niet alle onderwerpen zijn heel boeiend	1
Niet diep in gaan op zaken als dat niet nodig is	1
Niet iedereen heeft in zijn leven te maken met aandelen en obligaties, hierdoor vindt ik dat dit onderwerp eruit moet worden gehaald.	1
Niet te veel stof in 1 keer! Het is echt heel veel waardoor je echt heel snel in de war kan raken tussen een paar onderwerpen...	1
Niet zo veel informatie in een keer of moeilijke zoals balans en liquiditeitsbegrotingen beter in stappen uitgelegd.	1
Niet zo verschrikkelijk veel boekjes, gwn 1 duidelijk boek en niet dat gezeik met verschillende boekjes	1
Niet zoveel begrippen	1
niet zoveel stof	1
Niks zoals het op dit moment is vindt ik het helemaal perfect maar dat is hoe ik het zie	1
Niks, ik vind bedrijfseconomie al een verbeteren ten opzichte van management & organisatie.	1
Nog iets meer buiten het klaslokaal doen, zoals naar bedrijven.	1
om het nog net iets meer te variëren zo af en toe een uitje te organiseren met betrekking tot bedrijfseconomie. Zo kan het bijvoorbeeld heel leerzaam zijn om als fictie in aandelen te gaan handelen of je eigen bedrijf op te zetten nadat je informatie hebt gekregen van een al bestaand bedrijf.	1
Onderwerpen wat uitgebreider uitgelegd	1
Ook oriënteren op vervolg studies en eventueel beroepen.	1
Op excursie en verminderen onnodige informatie	1
Op papier in plaats van op de laptop.	1
Over bepaalde onderwerpen die in je centraal examen voorkomen meer informatie en over onbelangrijkere zaken wat minder informatie	1
Overzichtelijkere opbouw van het boek	1
Per hoofdstuk zou ik de verhouding van het leerwerk (theorie) en het kunnen (rekenen) meer gelijk houden	1
Po's	1
rente weghalen	1
sommige onderwerpen schrappen omdat het soms gewoon teveel word en je de informatie dan niet echt op slaat	1
Sommige opdrachten zijn te simpel en te voor de hand liggend, deze opdrachten weg halen	1
Soms een inzicht op hoe het in een bepaald bedrijf gaat, dus een echt voorbeeld van een bedrijf	1

Soms is er teveel theorie in de methode waarvan die theorie vervolgens niet gevraagd zal worden in een toets of niet voorkomt in oefenopdrachten.	1
soms is het leren wel moeilijk, welke theorie je nou echt precies moet weten en hoe dit gevraagd zou kunnen worden op een toets	1
Stof wel iets duidelijker in het boek beschrijven , bijvoorbeeld in een verhaalvorm	1
Taalgebruik, compactheid en compatibiliteit.	1
Te moeilijk, meer uitleg en hulp.	1
te veel begrippen, te veel onduidelijkheid in al die soort berekeningen en in het boek wordt het heel simpel uitgelegd terwijl de opdrachten lastiger zijn.	1
Te veel stof en begrippen	1
theorie en rekenen meer combineren want nu hebben we hoofdstukken die alleen maar theorie zijn en andere hoofdstukken waarbij je alleen maar moet rekenen en nauwelijks theorie krijgt.	1
Toetsen makkelijker	1
Toevoegen een deel over studieschuld.	1
Trouwen en scheiden dat is echt saai	1
Trouwen en scheiden en al die kleine regeltjes die aan dat soort dingen gebonden zijn	1
Trouwen en scheiden mag voor mijn part weggelaten worden. Vraag me af wat trouwen en scheiden met bedrijfseconomie te maken heeft	1
Trouwen, scheiden, erven enzo want dat vind ik eigenlijk teveel	1
Uitbreider uitleggen hoe aandelen en obligaties ed werken	1
Vaak zijn de teksten iets te lang waardoor je je concentratie al snel verliest ook zou het fijn zijn als de formules beter worden uitgelegd.	1
vaker een praktische opdracht geven, bijvoorbeeld een bedrijfsplan opstellen enz.	1
Vaker zelfstandig werken, vaker po's. Naast de inhoud:) de tijd die je krijgt om een toets te maken is veel te weinig! Vooral bij tentamens. Het is jammer dat je de antwoorden wel weet, maar ze niet in kan vullen.	1
Veel	1
Veel dingen die nutteloos zijn	1
Veel meer hoe het bedrijfsleven werkt!	1
Veel minder diep ingaan op de stof als het toch niet op de toets of het eindexamen komt.	1
veel minder informatie in zo'n korte tijd. En meer uitleg over moeilijke hoofdstukken	1
Veel minder rekenopgaven.	1
veel minder verschillende onderwerpen, geen schenking, scheiding, erven	1
Veel te veel begrippen	1
Veel te zware boeken en veel te veel uitleg	1
Wat meer in op de wettelijke kant van bedrijven	1
wat meer over marketing in een bedrijf	1
wat meer praktijk	1
wat minder stof want het is nu heel veel en best wel moeilijk	1
We krijgen bij Be veel meer stof dan voor andere vakken, dit mag minder van mij.	1
Weinig	1
Wellicht het aantal uitstapjes of wellicht meer met programma's als excel werken	1
Zelf persoonlijk vind ik aandelen, obligaties en beleggen etc best lastig dus dat had ik veranderd	1
zorgen dat er meer waarde wordt gehecht aan de zaken die echt belangrijk zijn voor later. Sommige rekenvaardigheden gaan wij in de toekomst niet gebruiken.	1

Als landelijk kenniscentrum leerplanontwikkeling richt SLO zich op de ontwikkeling van het curriculum in het primair, speciaal en voortgezet onderwijs in Nederland. We werken met het onderwijsveld aan de doelen, kaders en instrumenten waarmee scholen hun opdracht vanuit een eigen visie kunnen vervullen.

We brengen praktijk, beleid, maatschappelijke ontwikkelingen en onderzoek samen en stellen onze expertise beschikbaar aan onderwijs en overheid, bijvoorbeeld in de vorm van leerplannen, tools, voorbeeldlesmaterialen, conferenties en rapporten.

Hoofdlocatie
Piet Heinstraat 12
7511 JE Enschede

Nevenlocatie
Aidadreef 4
3561 GE Utrecht

Postadres
Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40
E info@slo.nl
www.slo.nl

 [company/slo](https://www.linkedin.com/company/slo)

 [SLO_nl](https://twitter.com/SLO_nl)